

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΓΚΟΥΤΟΥ

ΓΑΝΝΑΔΙΩΤΙΚΑ

Ίστορικά και λαογραφικά στοιχεία
γιά τό χωριό Γανναδιό Κονίτσης

ΑΘΗΝΑ 1986

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ. ΓΚΟΥΤΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 55849
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 3/9/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 949.53 ΓΚΟ

κωδ. εγχ: 8968

ΓΑΝΝΑΔΙΩΤΙΚΑ

Ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία
γιά τό χωριό Γανναδιό Κονίτσης

ΑΘΗΝΑ 1986

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Κατά την περίοδο 1979-1981 είχα την ευκαιρία να ασχοληθώ με τις αναμνήσεις και τις εμπειρίες μου από την παιδική ζωή στο Γανναδιό, από την φοίτησή μου στο Γυμνάσιο Κονίτσης, στη Σχολή Τεχνολόγων Δασοπονίας της Αγίας Λαρίσης και στην Πάντειο Σχολή, από την θητεία μου ως εφέδρου Αξιωματικού στο Λουτράκι και στα Γιάννενα, από την μετανάστευσή μου στη Δ. Γερμανία, από την υπηρεσία μου ως Δασικού στην Καλαμπάκα, στην Επαρχία Κονίτσης, στα Σφακιά και στο Σιδηρόκαστρο, ως Ταμειακού υπαλλήλου στην Ήγουμενίτσα και τέλος από την ζωή μου στην Αθήνα όπου εργάσθηκα ως υπάλληλος στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, στα Ελληνικά Ναυπηγεΐα κλπ.

Συγκέντρωσα λοιπόν διάφορα παλαιότερα χειρόγραφα μου, άλλα σχετικά έγγραφα και ορισμένες φωτογραφίες και κατέγραφα τμηματικά σε νέα χειρόγραφα πολλά στοιχεία από το παρελθόν μου. Έπειτα δακτυλογράφησα τα χειρόγραφα μου και φωτοτύπησα τα άλλα έγγραφα και τις φωτογραφίες σε σελίδες όμοιες με τις παρούσες. Οι σελίδες εκείνες ήταν 734 και βιβλιοθετήθηκαν σε έναν και μοναδικό τόμο, στον οποίο έδωσα τον τίτλο "Βιογραφικά".

Η παραπάνω "συγγραφική" ένασχόλησή μου υπήρξε συνέχεια της συνηθείας που είχα αποκτήσει από μαθητής να καταγράφω τις βιοτικές εμπειρίες μου, που νόμιζα ότι στο μέλλον θα διαβάζονται με ενδιαφέρον από έμένα τον ίδιο και από τα πρόσωπα του στενού περιβάλλοντός μου. Δεν απέβλεπε δηλαδή στην δημοσιότητα.

Ωστόσο, ο αδελφός μου Χ. Γκούτος, έδιάλεξε από τις σημειώσεις μου ορισμένα θέματα και τα έδημοσίευσε στο περιοδικό "Κόνιτσα" και στο βιβλίο του "Μολιστινά" τόμος Α, Αθήνα 1983. Έξ άλλου, τα καλοκαίρια του 1984 και του 1985, έπήραν και διάβασαν το βιβλίο μου εκείνο μερικοί συγχωριανοί μου, οι οποίοι το βρήκαν πολύ ενδιαφέρον, μολονότι ήταν κάπως ασυστηματοποίητο και το μεγαλύτερο μέρος του άφορούσε σε θέματα άσχετα με το χωριό. Παράλληλα, κατά τα δύο αυτά χρόνια, είχα την ευκαιρία να συγκεντρώσω και άλλα στοιχεία για το Γανναδιό από προφορικές διηγήσεις συγχωριανών και από παλαιά έγγραφα και να καταγράψω την σύγχρονη δραστηριότητα σ' αυτό.

Με τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ ὑποκινούμενος ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ ὄργανο καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ ἐνδιαφέρον πού παρατηρεῖ κανεῖς σχετικὰ μὲ τὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ βιβλία πού γράφθηκαν γιὰ πολλὰ χωριὰ τῆς Ἑλλάδας, ἰδίως κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία, θεώρησα χρήσιμο νὰ διαμορφώσω μὲ τὸ παραπάνω ὑλικὸ ἐνα νέο βιβλίον, τὸ ὁποῖο νὰ ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ στὸ Γανναδιὸ καὶ νὰ μπορεῖ νὰ διαβασθεῖ ἀπὸ περισσότερους συγχωριανούς, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐνδιαφερομένους.

Βέβαια, ἔχουν ἤδη ἐκδοθεῖ ἄλλα τέσσερα βιβλία γιὰ τὸ Γανναδιὸ καὶ γιὰ τὴν Ἰδλιστα γενικὰ (βλ. ἀπαρίθμησή τους στὰ "Μολιστινὰ" σελ. 8). Μερικὰ μάλιστα θέματα τοὺς τὰ ἔχω ἐξετάσει καὶ ἐγὼ μὲ λιγότερα ἢ περισσότερα στοιχεῖα. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι ἄγνωστα ἢ ἀπρόσιτα ἢ δυσνόητα γιὰ τοὺς πολλούς συγχωριανούς καὶ ἐπειδὴ τὰ θέματα πού διαπραγματεύομαι ἐξετάζονται μὲ διαφορετικὴ ὕφος, μὲ ἀπλούστερο τρόπο καὶ γιὰ πρώτη φορά τὰ περισσότερα, ἐθεώρησα ὅτι τὸ νέο βιβλίον μου δὲν θὰ ἔστερεῖτο ἐνδιαφέροντος καὶ πρωτοτυπίας.

Ἐξ ἄλλου, εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ παραπάνω κείμενά μου γιὰ τὸ Γανναδιὸ, ἐπειδὴ τὸ ἔγραφα κατὰ περιόδους καὶ χωρὶς νὰ ἀποβλέπω στὴν τωρινὴ σύνθεσή τους, ἐμφανίζουν κάποια σφάλματα στὴν ἀρθρωση καὶ στὴ διατύπωσή τους καὶ περιέχουν ὀρισμένα λαογραφικὰ στοιχεῖα πού δὲν εἶναι γνήσια Γανναδιώτικα. Τὰ σφάλματα ὅμως, αὐτὰ, πού αὐτὴν τὴν ἐποχὴ εἶναι πρακτικὰ δύσκολο νὰ τὰ διορθώσω, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι τόσο σημαντικὰ, ὥστε νὰ μεταθέσω σὲ ἄγνωστο μελλοντικὸ χρόνο τὴν ἐκδόση τοῦ βιβλίου, τὴν ὁποία τώρα μπορῶ νὰ ἐπιχειρήσω.

Ἐπίσης νομίζω ὅτι δὲν μειώνει τὴν χρησιμότητα τῆς φωτοανατύπωσής τοῦ βιβλίου τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀπὸ τοὺς λόγους πού ἀναφέρω παραπάνω, ἐξετάζονται σ' αὐτὸ μερικὰ μόνο ἀπὸ τὰ Γανναδιώτικα ἱστορικὰ, λαογραφικὰ, κλπ. θέματα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μου ὀπτικὴ γωνία, καθὼς καὶ ὅτι πολλοὶ συγχωριανοὶ θὰ ἠθελαν νὰ εἶχαν καταγραφεῖ καὶ κάποια ἄλλα θέματα. Ἀντίθετα, υπολογίζω ὅτι ἡ ἐκδόση αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράφουν καὶ ἄλλοι συγχωριανοὶ τίς ἀναμνήσεις τους, νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ ἄλλα ἔγγραφα, φωτογραφίες κλπ. καὶ μέσα ἀπὸ τίς προσπάθειες αὐτές νὰ ζωντανέψει τὸ παρελθὸν μας.

Καὶ λίγα λόγια γιὰ τὴν τεχνικὴ τῆς ἐκδόσεως: Ὑπὸ μορφή Παραρτήματος, καταχωρῶ στὸ τέλος ὀρισμένα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὸ Γανναδιὸ, πού γράφθηκαν ἀπὸ ἄλλους καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν πατέρα μου Γ. Γκοῦτο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο γράφθηκαν καὶ τὰ περισσότερα κείμενα πού ἀναφέρονται στοὺς καταγομένους ἀπὸ τὴ χωριό, καὶ πού κατ' ἐξαίρεση περιέλαβα στὸ 3ο κεφάλαιο. Διευκρινίζω ἐδῶ ὅτι σὲ ὀρισμένα σημεία τοῦ βιβλίου δὲν ἔβαλα τὰ πραγματικὰ ὀνόματα τῶν ἀναφερομένων προσώπων γιὰ νὰ μὴν δημιουργηθοῦν παρεξηγήσεις.

Κατὰ τὴν διάρθρωση τῆς ὕλης σὲ κεφάλαια, ἔλαβα ὑπ' ὄψιν καὶ τίς ὑποδείξεις τοῦ ἀδελφοῦ μου Χ. Γκοῦτου, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε καὶ γιὰ τὴν φωτοανατύπωση τοῦ βιβλίου σὲ 15 ἀντίτυπα καὶ γιὰ τὴν βιβλιοδεσίαν τους. Τὸ κόστος καθὲ ἀντίτυπου θὰ εἶναι περίπου 1.300 δρχ. Ἄν ζητηθοῦν καὶ ἄλλα ἀντίτυπα, θὰ γίνῃ νέα ἀνατύπωση.

Ἀφιερῶν τὸ βιβλίον αὐτὸ στοὺς συγχωριανούς μου πού ἔχουν τὰ ἴδια βιώματα μὲ ἐμένα.

Ἀθήνα, Φεβρουάριος 1986

Θεόδωρος Γ. Γκοῦτος

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κεφ. 1

Π Ε Ρ Ι Γ Ρ Α Φ Η Τ Ο Υ Χ Ω Ρ Ι Ο Υ	Σελίδα 1
---	----------

Κεφ. 2

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α Μ Ε Χ Ρ Ι Τ Ο 1950	
Α) Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α	" 9
Β) Λ Η Σ Τ Ε Ι Ε Σ Κ Α Ι Π Ο Λ Ε Μ Ο Ι	" 15
Γ) Ε Ν Δ Υ Μ Α Σ Ι Α - Δ Ι Α Τ Ρ Ο Φ Η - Ν Ο Ι Κ Ο Κ Υ Ρ Ι Ο	" 18
Δ) Κ Τ Η Ν Ο Τ Ρ Ο Φ Ι Α - Π Α Ν Ι Δ Α	" 23
Ε) Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Α - Χ Λ Ω Ρ Ι Δ Α	" 27
ΣΤ) Χ Α Ρ Α Κ Τ Η Ρ Ι Σ Τ Ι Κ Α Τ Ω Ν Κ Α Τ Ο Ι Κ Ω Ν	" 31
Ζ) Κ Ο Ι Ν Ω Ν Ι Κ Ε Σ Ε Κ Α Η Λ Ω Σ Ε Ι Σ	
α) Γ Λ Ξ Ύ Ν Τ Ι Α	" 35
β) " Ε θ ι μ α	" 39
Η) Γ Ι Α Τ Ρ Ο Σ Ο Φ Ι Α - Π Ρ Ο Λ Η Ψ Ε Ι Σ	" 45
Θ) Α Λ Λ Α Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α	" 47

Κεφ. 3

Ο Ι Κ Α Τ Α Γ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Α Π Ο Τ Ο Γ Α Ν Ν Α Δ Ι Ο	
Α) Γ Α Ν Ν Α Δ Ι Ω Τ Ε Σ Κ Α Τ Α Τ Α Ε Τ Η 1900-1966	" 49
Β) Α Π Ο Β Ι Ω Σ Α Ν Τ Ε Σ Γ Α Ν Ν Α Δ Ι Ω Τ Ε Σ Κ Α Τ Α Τ Α Ε Τ Η 1905-1966	" 56
Γ) Ο Ι Π Ι Ο Η Α Ι Κ Ι Ω Μ Ε Ν Ο Ι Μ Ο Λ Ι Σ Τ Ι Ν Ο Ι Τ Ο 1966	" 59
Δ) Γ Α Ν Ν Α Δ Ι Ω Τ Ε Σ Μ Ε Τ Α Τ Ο 1940	" 60

Κεφ. 4

Τ Α Π Α Ι Δ Ι Κ Α Μ Ο Υ Χ Ρ Ο Ν Ι Α Σ Τ Ο Χ Ω Ρ Ι Ο	
Α) Κ Α Τ Ο Χ Η	" 71

Β) ΑΝΤΑΡΤΟΠΟΛΕΜΟΣ.....	Σελίδα	75
Γ) ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....	"	84
Δ) ΒΟΗΘΟΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ.....	"	86
Ε) ΤΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΜΑΣ.....	"	91
ΣΤ) ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΟ 1956.....	"	101

Κεφ. 5

Ο ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟ ΓΑΝΝΑΔΙΟ ..	"	
Α) ΓΑΝΝΑΔΙΩΤΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ		
1) Δουλειές στα χωράφια.....	"	109
2) Μαστορίτινες Κουβέντες.....	"	114
3) Στα Κατσίνια.....	"	118
4) Νυχτερινή ζωή.....	"	122
Β) ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ.....	"	131
Γ) ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ-ΛΕΚΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ-ΑΠΕΙΛΕΣ-ΚΑΠ.....	"	150
Δ) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.....	"	155
Ε) ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.....	"	159

Κεφ. 6

Π Ο Ι Η Μ Α Τ Α

Α) ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΧΩΡΙΑΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ.....	"	169
Β) ΣΚΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΓΑΝΝΑΔΙΟ.....	"	175
Γ) ΤΟ ΓΑΝΝΑΔΙΟ-ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ Η ΞΕΝΙΤΕΙΑ.....	"	189

Κεφ. 7

Τ.Ο. Γ.Α.Ν.Ν.Α.Δ.Ι.Ο. Σ.Η.Μ.Ε.Ρ.Α.

Α) ΔΙΑΚΟΠΕΣ 1980.....	"	201
Β) ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.....	"	213
Γ) ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΓΑΝΝΑΔΙΟ ΚΑΤΑ ΤΟ 1985.....	"	219

Κεφ. 8.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ω Ν Γ Ρ Α Μ Μ Ε Ν Ω Ν Α Π Ο Α Λ Λ Ο Υ Σ

('Επιστολές, Μαθητικές 'Εμβάσεις, Νομικά "Εγγραφα κλπ.....	"	231
---	---	-----

Π Ε Ρ Ι Γ Ρ Α Φ Η Τ Ο Υ Χ Ω Ρ Ι Ο Υ

Τό Γανναδιό βρίσκεται στην κεντρική περιοχή της Έπαρχίας Κονί-
τσης. Ο αυτοκινητόδρομος από Κόνιτσα μέχρι τό Γανναδιό, μήκους 21 χιλιομέ-
τρων είναι ασφαλτοστρωτος μέχρι τό Καπηλιό (καί από εκεί συνεχίζεται για
τήν Μακεδονία), ενώ από τήν διακλάδωση του Καπηλιού μέχρι τό χωριό μήκους
5 χιλιομέτρων είναι χωματόδρομος αλλά καλής βατότητας.

Ο χωματόδρομος αυτός άρχισε νά κατασκευάζεται τό 1950 καί μέχρι
τό 1972 έφθανε μέχρι τήν Μεσαριά (Μόλιστα) πού απέχει ένα περίπου χιλιόμε-
τρο από τό Γανναδιό. Νοτιοδυτικά της Μεσαριάς σε απόσταση ενός χιλιομέτρου
βρίσκεται τό χωριό Μοναστήρι. Τα τρία αυτά χωριά αποτελούσαν παλαιότερα τή
Μόλιστα, ενώ καί σήμερα είναι γνωστά με τό ίδιο όνομα, τό όποιο όμως ανήκει
έπίσημα στη Μεσαριά.

Ο όρίζων του χωριού ακτίνας 2-30 χιλιομέτρων αποτελείται από
τίς κορυφογραμμές του Γράμμου, Κάμενικ, Μαρίας, Ημερτσικας, Γιαμήλας, Τσιου-
μπάνι, Κλέφτη, Σμόλινα, Ντούπιστας καί Γύφτισας, ενώ στα πόδια του χαμηλά σέρ-
νεται ο Ξαραντάπορος με τους μαιάνδρους του καί τήν γεμάτη κροκάλες ποτα-
μιά του. Όλα αυτά τά βουνά είναι δασωμένα με πεύκα, όξυές, δρεϊς καί έλατα
καί μόνο οι άλπικές τους κορυφές είναι γυμνές. Τό χωριό βρίσκεται μία ώρα
με τά πόδια πάνω από τήν συμβολή του Ξαραντάπορου με τον Βουρκοπόταμο.

Έχει ύψόμετρο 850 μέτρα καί είναι χτισμένο στην ανατολική ά-
κρη ενός μάλλον επίπεδου όροπεδίου με παχύ μαύρο ως επί τό πλεϊστον χώμα,
έκτάσεως ενός περίπου τετραγωνικού χιλιομέτρου πού σβύνει από τήν άλλη
πλευρά του κατηφορίζοντας προς τον Βουρκοπόταμο. Τό όροπέδιο περιβάλλεται
από τους λόφους του 'Αϊ Νικόλα, Σιούμου, Τζιαντόρας, 'Αϊ Λιά, Γλυκό, Σέλωμα, Δει-
βάδι, Μανδράχη, Μεγάλη Πέτρα καί τό ποτάμι, πού αποτελούν καί τά όρια του όρι-
στινά από τό 1932. Διαμετρικά χωρίζεται από τους λόφους του 'Αϊ Σωτήρος,
Σταυρού, Γυφτάκι, Γκρεμούρα καί Τσιούκαλο. Στο νότιο ήμισύλιο βρίσκεται τό
χωριό με τά κηπάρια, τά άμπέλια, τά όπωροφόρα δένδρα καί τά καλαμπόκια ως
έπί τό πλεϊστον καί πίσω τά σιταροχώρα καί τό πυκνό πευκοδάσος. Γύρω στο
1940 όλη αυτή η έκταση ήταν καλλιεργημένη καί μόνον οι πλαγιές των γύρω
λόφων ήταν δασωμένες. Σήμερα τά πεύκα έχουν καλύψει τήν μεγαλύτερη έκταση

καί όλα τὰ χωράφια εἶναι χέρσα.

Μέχρι τὸ 1964 στὸ Γανναδιὸ ἀνῆκε καί ἡ πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι γεωργικὴ καί δασικὴ περιοχὴ τοῦ Περιβολιοῦ ἐκτάσεως 23.915 στρεμμάτων. Ἐκτοτε περιῆλθε στὸ Δημόσιο πού τὴν ἔκανε φυσικὸ ἐκτροφεῖο ἀγρίων θηραμάτων. Ἐξακολουθεῖ ὅμως ἡ νομὴ τῆς βοσκῆς νὰ ἀνήκει στὸ Γανναδιὸ.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφή τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τὸ 1961, τὸ Γανναδιὸ ἔχει ἔκταση 9.700 στρεμμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 200 εἶναι γεωργικὴ γῆ καί ἀπὸ αὐτὰ 70 ἀρδευόμενα, 12 δενδρῶνες, 19 ἀμπελῶνες, 6.260 βοσκότοποι, 1900 δάση, 1.169 ποταμοὶ καί 400 οἰκοδομές. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ τὸ 1951 ἦταν 150 κάτοικοι, τὸ 1961 ἦταν 118 κάτοικοι καί τὸ 1971 63 κάτοικοι. Παλαιότερα τὸ χωριὸ εἶχε 250-350 κατοίκους.

Στὸ χωρὸ αὐτὸ βρίσκονται πέντε γραφικὰ παρεκκλησία. Τοῦ Ἀἱ Νικόλα, τῆς Ἀγίας Τριάδας, τοῦ Ἀἱ Σωτῆρος, τοῦ Ἀἱ Γιώργη καί τοῦ Ἀἱ Λιά. Ἐπίσης δύο εἰκονίσματα, τὸ παλαιὸ Νεκροταφεῖο τῆς Παναγίας μὲ τὴν μεγάλη ἐκκλησία μὲ τίς πέτρινες κολῶνες τοῦ Νάρθηκα, τὸ Στρατιωτικὸ Φυλάκειο τοῦ πολέμου 1948-1949, ἡ ἀποθήκη τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας καί ὁ Νερόμυλος. Ἴσως παλαιότερα νὰ ὑπῆρχε καί κάποιος Πύργος στὸ Σιούμο ὅπως συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν τοποθεσία καί τὴν ὀνομασία τῆς περιοχῆς. Ἀπέναντι στὸ Περιβόλι ὑπάρχουν ἐπίσης ἀκόμη τὰ παρεκκλησία τοῦ Ἀἱ Λιά, ὁ Ἀἱ Δημήτρης, ἡ Παναγία, ὁ Ἀἱ Νικόλας καί ἡ Ἀγία Βαρβάρα.

Μέσα στὸ χωριὸ δεσπόζουν τὰ μεγάλα κτήρια τοῦ Παρθεναγωγείου, τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου (Σχολαρχείου ὡς τὸ 1928) μὲ τὸ πέτρινο καμπαναριὸ μπροστὰ του (τῆ Τζίγνα) καί ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν μὲ τὸ ψηλὸ Καμπαναριὸ στὴν ἄκρη τῆς πλακόστρωτης πλατείας πού ἔχει τέσσαρες διπλές καμάρες ψηλά καί τέσσαρες μονές πιὸ χαμηλά. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ τίς καλύτερες στὴν Ἐπαρχία Κονίτσης μὲ ἀντιπροσωπευτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἐσωτερικῶς ἔχει δεκατρούλους μὲ κολῶνες, σκαλιστὸ τέμπλο, Δεσποτικὸ, ἄμβωνα καί πολυέλαιο καί εὐρύχωρο Νάρθηκα. Μερικὲς εἰκόνες τίς ἔχει κάνει ὁ Γανναδιώτης Ζωγράφος Νικολαΐδης. Τὸ τέμπλο λένε τὸ ἔφεραν νύχτα ἀπὸ τὸ Ἀργυρόναστρο. Στὶς 20 Αὐγούστου γίνεται πάνδημος ἐκκλησιασμὸς γιὰ τὴν ἐπέτειο ἑνὸς θαύματος πού ἔγινε τὸ 1930 ὅπου ὁ ἐσταυρωμένος στὴν ἱερὰ τράπεζα ἐδάκρυζε.

Ἄλλα κοινὰ παλαιὰ κτήρια εἶναι ὁ Ξενώνας (Ἀμιλιῶ), τὸ Κοινοτικὸ Γραφεῖο, τὸ Καφενεῖο, τὸ Μπακάλικο, τὸ Σιδεράδινο (Γυφτοκάλυβο), τὸ Τσαγγάρινο, τὸ Κρεοπωλεῖο καί τὸ Φαρμακεῖο, τὰ πιὸ πολλὰ γύρω ἀπὸ τὴν πλακόστρωτη πλατεία δίπλα στὴν ἐκκλησία πού τὰ καλύπτει ἄνετα μὲ τὸ φύλλωμά του ὁ ὑπεραιωνόβιος πλάτανος πού ὁ κορμὸς του ἔχει περίμετρο 5,80 μέτρα. Ἐχει ἀκόμα ὀκτώ πέτρινα γεφύρια καί ἕνα ξύλινο, τέσσαρες κοινοτικὲς βρύσες ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ δύο ἔχουν πέτρινες ἀφίδες καί ἡ μία πέτρινη κοπάνη, τρεῖς βυροὺς μεγάλους γιὰ τὸ πότισμα τῶν κήπων καί μιὰ ξύλινη Κρεββάτα πού ἐνώνει πάνω ἀπὸ ἕνα μικρὸ λιθόστρωτο ρέμα τοὺς δύο μαχαλάδες τοῦ χωριοῦ (Κρουσταλλάδες καί Βαρνάδες).

Στὸ λῶφο τῆς Τζιαντόρας ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἕνα ξύλινο παρὰ-

πηγμα σέ σχῆμα ἑξαγώνου μέ καθίσματα καί σκεπασμένο μέ τσίγιο. Ἦδη τό ἀνακατασκευάσαν οἱ Γανναδιώτισσες μέ ἔρανο μεταξύ τους. Σάν κοινά κτήρια ἢ χώρους ἀναφέρω τέλος τά 4-5 καζαναριά σέ εὐρύχωρες ἰδιωτικές κουζίνες ὅπου ἀποστάζονται τά τσίπουρα, τά 7-8 πλακόστρωτα ἀλώνια ἐκ τῶν ὁποίων τά τέσσερα εἶναι τό ἕνα δίπλα στό ἄλλο στόν ἀνοιχτό χώρο στά Λειβάδια καί τρία ἀκόμη χωμάτινα πού στό ἀλώνισμα ἀλείφονταν μέ βοῦλτα, τή μεγάλη πλακόστρωτη αὐλή ἔξω ἀπό τό σπίτι τοῦ Ἀλέξη, τή χωμάτινη πλατεία στά Ἀλώνια καί μιᾶ ἄλλη κάτω ἀπό τήν Κρεββάτα (μιᾶ γιά κάθε μαχαλά), τό γήπεδο γιά τά παιδιά πίσω ἀπό τόν Ξενώνα, τήν μεγάλη αὐλή τοῦ Σχολείου στρωμένη μέ ἄμμο καί περιφραγμένη, ὅπου ὁ Σύλλογος ἐγκατέστησε φέτος τήν Παιδική Χαρά, τό χώρο πίσω ἀπό τό Σχολεῖο ὅπου λίχνιζαν τό σιτάρι, τήν αὐλή τοῦ Παρθεναγωγείου μέ τό μαγειριό ὅπου ἐγκαθιστοῦσε τό ἐργαστήρι του ὁ καλαντζής, τήν ἀπόμερη γειτονιά στίς Τσανάδες γιά τσιολέγνια καί ἀκόμη ὁ λόφος τῆς Τζιαντόρας γιά καντάδες καί τά πράσινα Λειβάδια γιά βόλτα, ὅπου τή δεκαετία τοῦ 1950 ἦταν στημένος φιλές γιά βόλεϋ.

Ἀξιοθέατα γιά τόν ἐπισκέπτη εἶναι ἐπίσης ἡ γραφική λίμνη στό λόφο τοῦ Ἀἰ Λιά ἐκτάσεως 100 τετραγωνικῶν μέτρων περίπου, τά ἀμπριά τῶν ἀνταρτῶν στό λόφο τοῦ Σιούμου, μιᾶ μεγάλη γκούβα ἀπό βόμβα τῶν Ἰταλῶν στό Σταυρό, ὁ γκρεμός τοῦ Σιούμου βάθους 200 μέτρων περίπου, ὁ ὀγκώδης βράχος στή Μανδράχη μέ τίς ἀετοφωλιές, ἡ γυμνή ἀργιλώδης πλαγιά στό Ἀντρώνι μέ τίς τόσες πτυχές, τό ἀσυνήθιστα πυκνό πευκοδάσος μέ τά λεπτά σταλίκια του καί τόν παχύ χλωροτάπητα καταπράσινο ἀπό τίς ἀγριοφράουλες, τό ἐξξωκλήσι τοῦ Ἀἰ Γιώργη μέ τίς βελανιδιές γιά κυνήγι κίσσας, πίκ-νίκ ἢ ψήσιμο στή σούβλα σέ εἰδικά διαμορφωμένη ψησταριά, ὁ λάκκος στό Γυφτάκι μέ τίς κраниές καί τίς Λεφτοκαρυές σέ τοῦνελ ὅπου μπορεῖ κανεῖς νά ἀπολαύσει ἀπό κοντά τά ἀηδόνια, τά χέρσα κηπάρια στίς Καρυές πού προσφέρονται γιά ξάπλα στό τριφύλλι, ὁ καταπράσινος λόφος τοῦ Σταυροῦ μέ τά πολύχρωμα λουλούδια καί τά ζουζούνια καί φυσικά τό ποτάμι γιά φάρμα. Τό 1940 πού ὁ λόφος τῆς Τζιαντόρας ἦταν γυμνός ἀπό δένδρα τά παιδιά καί οἱ Ἰταλοί ἀλπινιστές τόν χρησιμοποιοῦσαν γιά σκί. Ὠραία θέα τοῦ χωριοῦ προσφέρεται ἀπό τά Λειβάδια. Τέλος γραφικά εἶναι ἐπίσης τό ξύλινο γεφύρι στό ποτάμι, ἡ δίδυμος πλακόστρωτη πλατεία στό Μεσοχώρι, ὁ πλάτανος, τά γκαλντερίμα, οἱ φράχτες καί ὁ καταρράκτης στό Σπάσμα ὅπου μπορεῖς νά ἀκούσεις τήν ἠχώ τῆς φωνῆς σου.

Γιά τήν ὑδρευση τῶν σπιτιῶν κατασκευάσθηκε μέ δαπάνη τοῦ κράτους μιᾶ μεγάλη τιμεντένια δεξαμενή πού συγκεντρώνει τό νερό μέ σωλήνες ἀπό τέσσαρες πηγές. Ἐπίσης ἀνακατασκευάσθηκαν οἱ δεξαμενές Νατσαίη καί Μεσοχώρι. Συνολικά οἱ βυροί εἶναι 15, οἱ βρῦσες 4 καί τά πούσια 12. Μερικά σπίτια ἔχουν πηγάδι στήν αὐλή τους μέ τλούμπα. Σέ ὅλη τήν Κοινοτική ἔκταση ὑπάρχουν περισσότερες ἀπό 25 πηγές νεροῦ (βρυσκά) τό καλοκαίρι. Σέ κοινή χρήση ὅμως γιά τό πότισμα τῶν κήπων καί τῶν ἀγρῶν ὑπάρχουν πέντε αὐλάκια μέσα στό χωριό δυναμικότητας ἡμερησίως ἕξη βυρῶν τόν Αὐγουστο (Ἀντρώνι, Μεσοχώρι, Τσανάδες, Μπιρατοῦ καί

Νατσαίης). Ένας βυρός έπαρκει για τό, πότισμα κήπου 1/4 στρέμματος. Επίσης υπάρχουν και δύο αύλκια από νερό του ποταμού και δύο από λάκκους πέρα από τό ποτάμι.

Τά Κοινοτικά κτήρια του Παρθεναγωγείου, του Σχολείου, του Μύλου, του Ξε-
νώνα, του Καφενείου καθώς και ή έκκλησία, ή Παναγία και τό Γυφτοιάλυβο έχουν
κατασκευασθεί γύρω στο 1870 από τό κληροδότημα Σπύρου Ξυνοῦ που πλούτησε
ως έμπορος στη Ρουμανία. Επίσης οί λιθόστρωτοι δρόμοι του χωριού. Τέσσαρες
είναι οί κύριες άρτηρίες των δρόμων που οδηγούν έξω από τό χωριό. Η πρώτη
οδηγεϊ στη Μεσαρία. Έχει μήκος ενός χιλιομέτρου, είναι όλη λιθόστρωτη και
έχει ένα γεφύρι. Η δεύτερη οδηγεί στα Παλιχειματα. Έχει μήκος τριών χιλιο-
μέτρων, ή μισή είναι με γκαλντερίμι και στα Παλιχειματα υπήρχε γεφύρα Μπέ-
λεῦ του στρατού τό 1949. Η τρίτη οδηγεί στην πέρα από τό ποτάμι περιοχή
του Περιβολιού. Έχει μήκος 2 1/2 χιλιομέτρων εκ των οποίων τό ένα χιλιόμετρο
είναι με γκαλντερίμι και έχει δύο θολωτά πέτρινα γεφύρια και ένα ξύλινο.
Η τέταρτη οδηγεί από τό δάσος στην Πουρνιά. Έχει μήκος τεσσάρων χιλιομέ-
τρων και είναι όλη χωματόδρομος. Κάθε έτος γίνεται μνημόσυνο των ευεργετών
στις 30 Ιανουαρίου. Τό κτήριο του Καφενείου πριν από τό 1950 ήταν διδρο-
φο και χρησιμοποιείτο ως τό 1928 ως Τηλεγραφείο, Ταχυδρομείο και κατοικία
των δασιάλων. Εκτός από τά ακίνητα ο ευεργέτης Ξυνοῦ είχε αφήσει στο χωριό
και σημαντική περιουσία σε χρήμα για την συντήρηση των ιδρυμάτων που δεσ-
μεύθηκε τό 1913 ως τό 1933 και εξανεμίσθηκε τό 1940 με τον πληθωρισμό. Από
τά χρήματα αυτά είχε αγοράσει κληματογράφος για τό Σχολείο που τον πήραν
οί Ιταλοί.

Τό Κοινοτικό Γραφείο σήμερα στεγάζεται στο σπίτι της Ευδοξίας Τσέρ-
του ή οποία κατάγονταν από τό Ζαγόρι και έζησε στην Αίγυπτο. Ο άνδρας της
ήταν Γανναδιώτης. Εδώρησαν επίσης στο χωριό γύρω στο 1970 δύο ακίνητα στην
Αθήνα από τά έσοδα των οποίων προικίζονται άπορες κοπέλλες του χωριού και
έπιδοδοῦνται άποροι μαθητές. Στο δωρητήριο ζητούν να γίνει τό σπίτι τους 'Υ-
φαντουργική Σχολή. Η βρύση στο Μπιρατνό έγινε με δαπάνη του Χρ. Παπαδημητρί-
ου. Τέλος μετά τον άνταρτοπόλεμο χτίσθηκε ή βρύση στο Αλώνι από όμιλο γυναι-
κων της Αμερικής και του ΝΟΕΥΟΕ που υιοθέτησε τό Γανναδιό.

Τά 62 σπίτια του χωριού (75 οίκογένειες παλιά), δεξιά και άριστερά στον
κεντρικό κυκλικό δρόμο και στη μέση τά κηπάρια, είναι όλα διδρόφα (εκτός
από 5 τριδρόφα) χτισμένα με μαύρη πέτρα και σκεπασμένα με πλάκες. Τό χωριό
έχει σχήμα τριγωνικό με ήμικυκλική τή βάση του. Τά σπίτια κτίσθηκαν όλα από
ντόπιους τεχνίτες. Είναι όλα άρχοντικά σε 8-9 συνεχόμενες γειτονιές, κοντά-
κοντά με τίς στέγες ενωμένες για τον φόβο από τους κλέφτες, με μεγάλες αύλο-
πορτες και την περιφραγμένη με τοίχο πλακόστρωτη αύλή, τό μπαλκόνι σε μερικά,
τον άπαραίτητο φούρνο, τό τζάκι με τά μπάσια και συχνά τή θολωτή μπίμσα στο
υπόγειο όπου έβαζαν τά βαρέλια με τό κρασί. Έσωτερικώς είναι σοφτισμένα με
άσβεστοκονία, έχουν ξύλινα ταβάνια με διάφορα σχέδια, καθώς και μεγάλες έντοι-

χτισμένες ντουλάπες και παράθυρα με σταυρωτές σιδεργιές. Μερικά παράθυρα παλαιότερα είχαν ξύλινο σιαλιστό φράχτη και απ' έξω κανάτια. Οί περισσότεροι τοίχοι είναι χτισμένοι με λάσπη και αρμολογημένοι με άσβεστοκονία. Με άσβέστη είναι κτισμένη ή έκκλησία, ενώ τό σπίτι του Γιούσιου είναι με κιρέτσι (άσπράδι αύγοϋ, άσβέστη και άμμο). Τά άγωνάρια στίς αύλόπορτες έχουν συνήθως μεγάλα καρφιά και μολύβι. Μερικοί έσωτερικοί τοίχοι είναι χτισμένοι με τσιατμά δηλ. με ξύλα, άσβέστη, λάσπη, μαλλί και άχυρα, καθώς και μερικά ταβάνια (μπαγλαντί). Γύρω ή μέσα στο χωριό υπάρχουν και σήμερα άκόμη 32 πέτρινες καλύβες για τίς τροφές τών ζώων. Επίσης σώζονται άκόμη μερικές καλύβες στον Άντζερούχη. Συνολικά τά κτήρια στο Γανναδιό άνέρχονται σε 126. Από αυτά 25 κτήρια είναι κοινά, ενώ 15 έχουν πέσει.

Από τά σπίτια ξεχωρίζουν ένα τεράστιο σπίτι στην άκρη του χωριού που τώρα είναι σωριασμένο σε έρείπια, χτισμένο γύρω στο 1740 όπως προκύπτει από μία έπιγραφή σε μία πέτρα του και όπου στεγάζονταν τά δικαστήρια και οί φυλακές επί Τουρκοκρατίας. Παλαιότερα τό κατοικοϋσαν πέντε οίκογένειες. Επίσης ο τριόροφος πύργος του Ευνοϋ στη μέση του χωριού με περίπλοκη κατασκευή και τέλος τό κόσμιμα της αρχιτεκτονικής τών μαστόρων του χωριού τό σπίτι του Γιούσιου που όλες οί πέτρες του είναι πελεκημένες με τό κοπίδι και τετραγωνισμένες. Λέγεται πως κάθε πέτρα του κόστισε μία λίρα. Στούς μαστόρους του περιλαμβάνονταν και ο προσπάπος μου που ήταν ο καλύτερος σιαλιστής πέτρας στα χρόνια του. Έργα του που σώζονται άκόμη στο χωριό είναι ή πελεκητή κοπάνα της βρύσης στο Μπιρατινό, ή άψίδα της έξώθυρας στο σπίτι του Νίκου Μανάριου στο Μοναστήρι, ο πέτρινος πολυέλαιος στον Άϊ Γιώργη και πολλά τζιάκια στο χωριό και στην Πουρνιά. Επίσης έκτισε τό καμπαναριό της έκκλησίας στη Ζάκυνθο. Τό καλύτερο έργο του όπως έλεγε ήταν ένα έκκλησάκι κάπου στην Πελοπόννησο.

Η μαστορική ήταν παράδοση στα χωριά του Γράμμου και τά μπουλούκια τών μαστόρων ταξείδευαν σε όλη την Ελλάδα έτσι που έλεγαν πως αυτοί έκτισαν τον κόσμο. Κάθε μπουλούκι είχε την τέχνη του, άκόμη είχαν την δική τους γλώσσα (κουδαρίτσια) και άμοίβονταν κάποτε όλα τό ίδιο για τή δουλειά που έκαναν, γιατί ή τέχνη, τό μυαλό και τά μπράτσα είναι έξ ίσου σημαντικά στη δουλειά. Βέβαια κάποτε ο πρωτομάστορας (κούδαρης) έπαιρνε κολόκορο (ποσοστόν επί του συμφωνηθέντος ήμερομισθίου γιατί τούς βρήκε δουλειά) ή έκμεταλλεύονταν τούς μαστόρους κατά την πρόσληψη στο παζάρι του ήμερομισθίου καθώς και στη διανομή τών κερδών ιδίως όταν είχε να κάμει με άγράμματους. Οί εργάτες ήθελαν να τά έχουν καλά με τον πρωτομάστορα για να έχουν εξασφαλισμένη εργασία. Συνήθως επέστρεφαν ομαδικά στο χωριό τους τά Χριστούγεννα με τά μπαγάζια τους στην πλάτη ή στα ζώα και ξανάφευγαν για καινούργιο ταξείδι την άνοιξη. Στα χρόνια μου οί μαστόροι άσχολούνταν μόνο με δουλειές στο χωριό. Όμως ο πατέρας μου ταξείδεψε σαν εργάτης σε μπουλούκι στα Χάσια, Μεταίωρα, Φλώρινα και Β. Ηπειρο. Όταν θί μαστόροι έχτιζαν καινούργιο σπίτι έσφαζαν στα θεμέλια ένα κατσίκι ή κδικόρα, επίσης κουβαλούσαν δωρεάν όλα τά ζώα του χωριού την πέτρα και την

πλάκα από τό ποτάμι. Όταν τελείωναν τό σπίτι γίνονταν γλέντι. Κρεμούσαν τότε στη στέγη ένα μανδύλλι σέ ξύλο (μπαϊράκι) και οί συγγενεῖς τοῦ νοικοκύρη ἔδεναν στό ξύλο διάφορα μπαχτσίσια γιά τούς μαστόρους. Μπουλούκια δικά τους πού ταξείδευαν στό Ζαγόρι εἶχαν στό Γανναδί οί Ναναῖοι και οί Τσανάδες.

Τοπωνύμια Γανναδιοῦ

Παπαλανένη	Μούτας	Καρυές	Ἄλώνια
Παρατσιώτης	Γηρεμούρα	Γυφτοκάλυβο	Μεσοχώρι
Παχνιά	Γκαλντερίμι	Κρασιές	κῆποι ἐκκλησίας
Πέτρα	Σταυρός	Λάκκος Λαφύρων	Λάκκος Σιούλας
Πύργος	Βράνικο	Λειβαδούλι	Λάκκος Γιούσενας
Μόλιβα	Βουρκοσιά	Τζιαντόρα	Λάκκος Γιουτσάδες
Τσιουμπάνι	Γιαλίτσιου	Σιούμος	Κόντομα
Μαλακιάδικα	Γυφτάκι	Λειβάδια	Σουρβιά
Μπουλιάνα	Καντσιαούση	Βαρκά	Λάκκος Λιδγνα
Μπιρατνό	Βουργάρικο	Βάλτσ	Λιουλιάδες
Νιτρουβιές	Σιλιό	στόν Τοῦρκο	Γηραμπουζντάδες
Νταβή	Λιβιδιρά	Νταμπακόμυλος	Ξανθαῖοι
Λειβάδι	Σπάσμα	Λαπακούμισο	Γεφύρι γύφτου
Μακρυνάρα	Φονικά	Παναγία	Κουτσουμπουρνιές
Ἄϊ Βαρβάρα	Ἄϊ Λιάς	Μανδράχη	Σωλήνα σ' Κρασιές
Δεσινα	Ἐπαχτος	Ἄντρώνι	Βυρός Μητρούση
Κῆπος	Σουρβιά	Μουζγκες	Βυρός σ' Καρυές
Ἄργιάνη	Μηλιά	Βίγλα	Ντόκου χωράφι
Φράξ	Καροπούλια	Βλῆστρες	Λιούλιου βρυσινό
Μπόλους	Τσίλιαρης	Σπουρλίθι	Γκουβέλη βρυσινό
Περιβόλι	Ντέρτη	στ' Κίσα	Δένδρα (Μητρούση)
Ἄϊ Δημήτρης	Καγγέλι	Μπουρμπουράτο	
Πλάτανος	Παλιχείματα	Κρασιές	Ἄλέξη τ' ἀμπέλι
Σέλωμα	Τσέρος	Γιουτσάδες	Ἄϊ Σωτήρος
Λουπότσιανη	Ντραγασιά	Μύλος Κώστα	Ἄντζερούχης
Βόρστα	Καπηλιό	Μύλος Παύλη	Μπέλες
Λεφτοκαρυά	Ἄϊ Γιώργης	Σχολειό	Μπλιές
Τρεπενίτσες	Ἄϊ Τριάδα	Λίμνη	Ἄϊ Νικόλας
Γλυκό	Παλιοχώραρο	Δένδρα Νατσαίης	Γύφτισσα
Τσιούκαλο	Ἄνεμοχόρτι	Νατσαίη	Τρεῖς δαδιές
Προικιό	Κρασοτάϊ	Τσανάδες	Ἰτιά
Ρόβια	Λεῦκες		Γκουντάδες

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α Μ Ε Χ Ρ Ι Τ Ο 1950

A) ΔΙΑΦΟΡΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Λέγεται πώς πριν από το 1800 το Γανναδιό ήταν βοσκότοπος όπου γεννοῦσαν τὰ ζῶα, ἐξ οὗ καί τὸ ὄνομά του καί ὅτι οἱ κάτοικοί του ἦρθαν ἀπὸ τὴν ἀπέναντι στὸ ποτάμι περιοχή τὴν παλιὰ Σιουπόστιανη ὅπου σώζονται ἐρείπια καί τὰ Παλιχείματα ὅπου ζοῦσαν κατὰ γένη (φάρες) καί ὑπῆρχαν καλύβες ὡς τὸ 1930 ἀκόμη. Τὴν Σιουπόστιανη τὴν ἐγκατέλειψαν οἱ κάτοικοί της ἴσως γιατί ἀπὸ ἐκεῖ διήρχετο ἡ Ἐγνατία ὁδὸς καί οἱ διεχόμενοι Τοῦρκοι δέν τοὺς ἄφηναν σὲ ἡσυχία ἢ γιατί ὑπέστη κάποια καταστροφή (μᾶλλον χολέρα). Οἱ κάτοικοί της πῆγαν ἐπίσης στὴν Ἐλασσόνα. Πρόσφατα ἦρθε κάποιος ἀπὸ ἐκεῖ καί ἔφαχνε στὸν Ἀντζερούχη γιὰ κρυμμένες λίρες.

Στὴν κορυφὴ τῆς Γύφτισας λένε πώς ἔμενε μία γύφτισα πού χτυποῦσε τὸ ταμποῦρλο γιὰ νὰ συναχθοῦν στὸ ποτάμι στὸ Καπηλιό (ὅπου ὑπῆρχε Οἰνοπωλεῖο) οἱ προύχοντες τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς Γράμιου καί Σιδλικά ἢ ἔδινε διαφορα μηνύματα τῶν Τούρκων. Σὲ ἓνα σπῖτι στὰ Παλιχείματα λέγεται πώς ἓνας Τοῦρκος προσπαθοῦσε νὰ παραβιάσει τὴν πόρτα μιᾶς γυναίκας ἀλλὰ δέν τὰ κατάφερε. Ὅμως στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ στὸ Σταυρὸ βρέθησαν κύλινα δοχεῖα, ἀκόντια καί μιὰ περικεφαλαία. Ἀκόμη λέγεται πώς τὰ παλιὰ χρόνια ἔπεσε χολέρα στὸ χωριό πού ἀπεδεκάτισε τοὺς κατοίκους καί γιὰ νὰ ἐξαγνισθοῦν ἔθαψαν ἓνα ζευγάρι βῶδια σὲ χρυσὸ ζυγὸ στὸ σημεῖο πού συγκλίνουν οἱ κορυφές τῶν γύρω λόφων.

Συνδιάζοντες διάφορες πληροφορίες καί ἐνδείξεις συνάγεται ὅτι συνοικισμοί (μᾶλλον καλύβες νομάδων) πρέπει νὰ ὑπῆρχαν καί στὸ Καπηλιό, Σιλιό, Βλῆστρες, Σιοῦμο καί Ἀντρώνι. Στὸ Σιοῦμο ἀναφέρεται παλαιὸ Νεκροταφεῖο καί στὸ Σταυρὸ χωριό. Οἱ τρεῖς ἀλλεπάλληλες κρημνώδεις σειρές λόφων παρεῖχαν ἀσφάλεια στοὺς κατοίκους ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπιδρομές. Δέν ὑπάρχουν πουθενὰ σήμερα σημεῖα πού νὰ πιστοποιοῦν τὴν ὑπαρξὴ οἰκισμοῦ μὲ πέτρινα σπῖτια ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Γανναδιό. Πιθανόν τὰ πρῶτα σπῖτια στὴ θέση πού εἶναι σήμερα τὸ Γανναδιό νὰ κτίσθηκαν μεμονομένα καί ἀργότερα στὶς ἀρχές τοῦ 1800 νὰ ὀργανώθηκαν ὅλοι ἀπὸ τὴν γύρω περιοχή σὲ ἓνα χωριό. Πιστεύω ὅτι τὰ πρῶτα σπῖτια κτίσθηκαν κοντὰ στὴ βρύση τῆς Νατσαίης ὅπου τὸ ἔδαφος δέν εἶναι βαρκῶδες, καθὼς καί κοντὰ στὸ λωκὸ στὶς Κρανιές, ὅπου ἦταν εὐκόλη καί ἡ ὑδρευση. Σὰν πιδ παλιές οἰκογένειες στὸ Γανναδιό ἀναφέρονται οἱ Πορφυράδες, Γκουβελάδες, Κατσιλολάδες, Γκουντάδες, Τσανάδες, Ναναῖοι καί Λιουλιάδες. Ὅμως τὸ ἴδιο πιθανόν εἶναι νὰ ὑπῆρχε ἓνα χωριό ἀπὸ παλιὰ πού οἱ κάτοικοί του ἄλλαζαν τόπο καί συνήθειες γιὰ νὰ προσ-

αρμοσθούν στους ενάστοτε κατακτητές. Οί φάρες πού κατοικοῦσαν τήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Μόλιστας θά πρέπει νά εἶχαν κάποια σύνορα μεταξύ τους καί κάποια ὑποτυπώδη μορφή ὀργανώσεως πού ἀντιμετώπιζε τά προβλήματα τῆς περιοχῆς στή βοσκή, τήν καλλιέργεια καί ἀπό τούς ξενόφερτους καί ξεχώριζε ἀπό περιοχές ἄλλων χωριῶν. Ἡ πέτρα γιά τά σπίτια μεταφέρθηκε κυρίως ἀπό τό ποτάμι καί οἱ πλάκες γιά τά τζιάκια ἀπό τό Σιοῦμο.

Γύρω ἐκεῖ στό 1940 τό Γανναδιό ἦταν ἓνα γνήσια παραδοσιακό χωριό ὅπως κατώρθωσε νά ἐπιβιώσει σκαρφαλωμένο στά βουνά ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν βαρβάρων στά χρόνια τῆς δουλείας. Ὁ Ἑλληνοχρηστιανικός πολιτισμός ὅπως βιώθηκε ἀπό γενεά σέ γενεά, μέ ὅλη τήν ἡμερότητα καί τήν ἀπανθρωπιά του ἦταν καθημερινή ζωή γιά ὅλους. Ἐκτοτε τό Γανναδιό ἄρχισε νά φθίνει. Ἡ τεχνολογία μπῆκε στή ζωή του καί οἱ κάτοικοι μετανάστευσαν στίς πόλεις καί στό ἐξωτερικό. Ὅμως ὡς κοντά τήν δεκαετία τοῦ 1960 τό Γανναδιό διατηροῦσε ἀκόμη τή ζωντάνια του καί τήν ἀρχοντιά του. Εἶχε 100-250 κατοίκους μέ Πρόεδρο αἰρετό. Παλαιότερα διοικούνταν ἀπό δημογέροντες δηλαδή τούς εὐνατάστατους νοικοκυραίους τοῦ χωριοῦ πού ἐξέλεγαν μεταξύ τους τόν μουχτάρη (πρόεδρο). Ἦταν ἔδρα δικαστῶν καί εἰσπράκτορων τῶν φόρων. Θά σέ στείλω στό Γανναδιό ἀπειλοῦν καί σήμερα ἀκόμη οἱ Κερασοβίτες ὅταν μαλώνουν. Ἀργότερα ὁ Τοῦρκός φοροεισπράκτορας ἔρχονταν στό Γανναδιό ἀπό τήν Κόνιτσα καί κατέλυε στό Ἀμιλιό. Ὑπῆρχαν ὅμως καί ἔκτακτοι εἰσπράκτορες Ἕλληνες καί Τοῦρκοι πού πληρώνονταν σέ εἶδος ἀνάλογα μέ τήν παραγωγή πού φορολογοῦσαν ἐνάστοτε. Τό Κερασοβο, ἡ Πουρνιά καί ἡ Μόλιστα εἶχαν τούς ἴδιους φοροεισπράκτορες. Στίς συσκέψεις τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου μπορούσες ὡς τότε ἀκόμα νά διακρίνεις τό ἐνδιαφέρον τῶν χωριανῶν γιά τά κοινά προβλήματα τοῦ χωριοῦ πού ἔδενε σέ μιὰ ομάδα μέ δική της ζωή τό χωριό, ἀλλά κυρίως τόν σεβασμό στους γερόντους πού ἦταν ἀναμφισβήτητα ἀπό ὅλους οἱ ἡγέτες τοῦ χωριοῦ. Αὐτοί ἤλεγχαν ἀκόμη τά ἥθη, ὑπερασπίζονταν τά συμφέροντα τοῦ χωριοῦ, παζάρευαν γιά ὅλο τό χωριό τίς τιμές τοῦ σιταριοῦ καί τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων στό μεσοχώρι, ἤλεγχαν κάθε ξένο στό χωριό πού μπορούσε νά ἐκμεταλλευθεῖ τήν ἄγνοια ἢ τήν ἀφέλεια τῶν χωριανῶν. Ἀργότερα μέ τίς πολιτικές διενέξεις ἡ κοινοτική ζωή ξέφτισε καί οἱ Πρόεδροι συντάσσονταν μέ κάποιο κόμμα γιά νά ψηφισθοῦν. Διοικούνταν ἐνῆστε ἀπό τούς ξενιτεμένους μέ προσωπικό συμφέρον.

Ὁ Πρόεδρος βασιλιά ἦταν ἄμισθος. Ἐπαιρνε ὅμως ὅπως λένε ἔξοδα παραστάσεως ἀπό τά Κοινοτικά ἔσοδα πχ. γιά τήν ἐκδίναση κοινοτικῆς ὑποθέσεως ἢ γιατί παρίστατο στή συγκέντρωση τῶν προϊόντῶν πού φορολογοῦσε ἡ Κοινότητα ἢ τό κράτος ἢ γιά τήν ὑπογραφή ἐγγράφου καί ἄλλες ἐκδουλεύσεις. Ἡ Κοινότητα εἶχε εἰσόδημα ἀπό τά λάσα τῶν κληροδοτημάτων. Φορολογοῦσε ὅμως κατ' ἔτος καί τήν περιουσία (παραγωγή) τῶν κατοίκων εἰς εἶδος ἢ εἰς χρήμα. Γίνονταν ἐπίσης δωρεές ἢ διαθήκες ἢ ἔργα ἀπό τούς πλούσιους ξενιτεμένους, γιά συγκεκριμένο ἔκτακτο σκοπό ὅπως καί ἔρανοι. Πολύ συχνή ἦταν ἐπίσης ἡ προσωπική ἐργασία στή συντήρηση τῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας πχ. στή διάνοιξη κατ' ἔτος

των ἀρδευτικῶν αὐλάκων στό Ἀντρώνι, στό Μύλο, στό Καπηλιό καί στήν Ἀϊ Βαρ-
βάρα, ἐπισκευή δρόμων, κατάσβεση πυρκαϊῶν, μεταφορά πέτρας γιά τά κοινά κτήρια,
ἐπισκευή γέφυρας στόν Νταμπακόμυλο κλπ. Ἐπί Τουρκοκρατίας εἶ κάτοικοι πλή-
ρωναν κεφαλικό καί στρατιωτικό φόρο, φόρο σιταριοῦ, καλαμποκιοῦ καί κρασιοῦ,
καθώς καί φόρο γιά τά ζῶα πού εἶχε κάθε σπίτι καί γενικά τῆς παραγωγῆς τους.
Τόν καιρό τῆς συγκομιδῆς οἱ εἰσπράκτορες κάθονταν στήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ
καί ξεφόρτωναν τά διερχόμενα ζῶα γιά νά ζυγίσουν τά φορτία μέ τό καντάρι.
Πλήρωναν ἐπίσης ἐκκλησιαστικό φόρο στή Μητρόπολη Κονίτσης. Ὁ Δεσπότης ἐπισκέ-
πτονταν τό χωριό τό καλοκαίρι γιά νά ἐπιδόσει στούς μαθητές τοῦ Σχολαρχείου
τά ἀπολυτήρια. Ἄλλες Ἀρχές ἢ καί ἄτομα πού ἀσχοῦσαν κάποια ἐξουσία ἢ ἐ-
πάγγελμα γιά τό γενικότερο συμφέρον τοῦ χωριοῦ πού κατοικοῦσαν μόνιμα ἢ ὄχι ἐν
χωριό (ἀναφέρῶ τούς ἑξῆς):

1) Οἱ 5-10 Τοῦρκοι σιμποί πού εἶχαν τό φυλάκειό τους (ταμπούρι) δίπλα
στήν ἐξώθυρα τοῦ Σχολείου. Τροφοδοτοῦνταν ἀπό τόν Τουρκενικό στρατό. Ἦταν ἀγα-
θοί στίς σχέσεις τους μέ τούς ντόπιους τούς ὁποῖους μάλλον ἐφοβοῦντο γιά νά
μὴν χάσουν τόν μισθό τους καί τήν θέση τους ἂν τούς κατήγγειλαν οἱ προύχον-
τες. Διέμεναν ὅπως καί οἱ χωροφύλακες (ὡς τό 1920 πού μεταφέρθηκαν στήν Με-
σαριά) στό ἓνα δωμάτιο τοῦ Ἀμιλικιοῦ γιατί τό ἄλλο, ἦταν γιά τούς περαστικούς
ξένους. Ὄταν ὅμως ἔρχονταν ἔντακτά Τοῦρκοι κατέλυαν (εἶχαν κονάκι) στά σπι-
τια τοῦ χωριοῦ μέ τή σειρά. Οἱ Τοῦρκοι πού συνόδευαν τούς ξενιτεμένους γιά
νά τούς φυλάγουν ἀπό τούς κλέφτες ὡς τά Γιάννενα, ἔπαιρναν μπαχτσίσι ἀπό τούς
πλουσίους καί φαγητό. Ὄταν οἱ χωριανοί γλεντοῦσαν στήν πλατεία φύλαγαν καρα-
ούλι στό καμπαναριό γιά τούς κλέφτες. Τό Γανναδιό ἦταν ἐλευθεροχώρι καί ὄχι
τσιφλίσι καποινάγά ὅπως ἡ Βράνιστα καί τό Κεράσοβο. Διατηροῦσε συνεπῶς τήν
Ἑλληνική παράδοση.

2) Ὁ παπάς τοῦ χωριοῦ (παλαιότερα ἦταν δύο παππάδες) προσλαμβάνονταν
ἀπό τόν Πρόεδρο κατόπιν συμφωνίας μαζί του. Ἐπαιρνε μισθό (σέ εἶδος ἢ χρῆμα)
ἀπό εἰδική φορολογία τῶν κατοίκων. Ἐπί Τουρκοκρατίας πλήρωναν μόνον τά ἀν-
δρόγυνα τῶν χωριανῶν. Πληρώνονταν ἀπ εὐθείας ἀπό τούς χωριανούς. Ἐπῆρχαν ἐπίσης
τρεῖς κατηγορίες φορολογουμένων γιά τόν παπά ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική τους
κατάσταση. Τά ἔσοδα τῆς ἐκκλησίας προέρχονταν ἀπό, τά βακούφια ^{τά λεία} χωράφια πού
νοίκιαζε, ἀπό τίς δωρεές, ἀπό τόν δέσμο πού ἔβγαζε τίς Κυριακές καί τίς ἄλλες
γιορτές καθὼς καί στά παρεκλήσια, ἀπό τό λουλούδι πού ἔδινε σέ κάθε ταξειδε-
μένον πού ἔρχονταν στό χωριό καί ἀπό τήν δημοπρασία τῶν εἰκότων τῆς ἐκκλησίας
τοῦ Ἀϊ Γιάννη. Μέρος τοῦ δέσμου ὡς σήμερα πηγαίνει στή Μητρόπολη Κονίτσης. Ἐ-
ντακτα ἔσοδα τοῦ παπά ἦταν οἱ γάμοι, βαφτίσια, κηδεῖες, εὐχέλαια, τό ἄνοιγμα τῆς
ἐκκλησίας, ἀγιασμός στά σπίτια, τρισάγια καί τό νάμα καί τίς λειτουργίες πού
ἐξασφάλιζε. Τίς μεγάλες γιορτές ἔπαιρνε κάτι καί ἀπό τά ἔσοδα τῆς ἐκκλησίας.

3) Ὁ Γραμματέας διορίζονταν ἀπό τό Κοινοτικό Συμβούλιο καί ἡ θητεία
του ἦταν ἴδια μέ τοῦ Προέδρου (μάλλον πενταετής). Πληρώνονταν ἀπό τόν καθένα
γιά τά ἔγγραφα πού συνέτασσε καί ἔπαιρνε ἐπίσης ἔξοδα παραστάσεως ὅπως ὁ Πρό-
εδρος. Γύρω στό 1950 ἄρχισε νά παίρνει κάποια ἀμοιβή ἀπό τό κράτος. Μετά τό

1960 χρέη Γραμματέα ἐπ' ἀμοιβῇ ἔκανε ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ καί σήμερα ὁ Γραμματέας τῆς Πουρνιάς.

4) Οἱ δικαστές καί οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων ἔμεναν στό μεγάλο σπίτι τοῦ Παπαϊωάννου ὅπου ἦταν καί οἱ φυλακές. Ἦταν μᾶλλον ἔμμισθοι κρατικοί ὑπάλληλοι. Ὁ φοροεισπράκτορας (ταξιντάρης) ἀργότερα ἔρχονταν ἐκτάκτως ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Ἐμενε στό Ἀμιλικό καί πλένονταν τὸ πρωῖ λένε μὲ μοσχοσάπουνο στὴ βρύση στό μεσοχώρι. Ὅπως προανέφερα ὑπῆρχαν καί ἔκτακτοι εἰσπράκτορες.

5) Ὁ ντραγάτης διορίζονταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο γιὰ ἕναν χρόνο. Ἡ ἀμοιβή του ἦταν σὲ εἶδος ἢ χρῆμα. Γύρω στό 1930 ἔπαιρνε 100 δραχμές κατὰ μέσον ὄρο ἀπὸ κάθε οἰκογένεια (ἀνάλογα μὲ τὴν κτηματική περιουσία). Ἐκτάκτως πληρώνονταν ἔξτρα ὅταν διαπίστωνε κάποια ζημιὰ τὴν ὁποία μάχευε καί ἔπαιρνε 5 δραχμές. Ἄν πχ. βρῆκε κάποιου τὸ μουλάρι νὰ βόσκει σὲ ξένο χωράφι τὸ ἔπαιρνε καί τὸ πήγαινε στόν νοικοκύρη ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔπαιρνε τὰ μάχιστρα. Ἡ ἄν ἔκοβε κάποιος παράνομα ξύλα στό δάσος ἔπαιρνε ἀπὸ τὸν ξυλοκόπο τὸ τσεκούρι. Γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς ζημιᾶς ὡς σήμερα ἀκόμη εἶναι ὁ Ἀποκοπάρης ποῦ εἶναι Κοινοτικός Σύμβουλος καί διορίζεται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο. Σὲ συνεργασία μὲ τὸν ντραγάτη ὑπολόγιζαν τίς ζημιές. Μὲ τὸ μάχεμα ὁ ντραγάτης εἶχε συμφέρον νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ βρίσκει τίς ζημιές. Ὁ ντραγάτης ἦταν ὁ φόβος τῶν παιδιῶν ποῦ ἔκλεβαν φροῦτα ἢ βοσκοῦσαν τὰ κατσίκια. Εἶχε σφυρίχτρα, κυάλια καί ὄπλο καί παρακολουθοῦσε τοὺς χωριανούς κρυμμένους στό χωράφι.

6) Ὁ Μυλωνάς ἔπαιρνε 3% ξαῖ (ἀλεστικά). Διορίζονταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο κατόπιν δημοπρασίας, συνήθως γιὰ 2-4 χρόνια. Ἄν ὁ μῦλος χρειάζονταν ἐπισκευή ἢ ἐνοικίαση παρατείνονταν. Γύρω στό 1940 ὁ μυλωνάς πλήρωνε στὴν ἐκκλησία 150-200 ὀκάδες σιτάρι τὸ χρόνο καί 150-200 ὀκάδες καλαμπόκι γιατί ἦταν βακούφικος ὁ μῦλος. Ἐνδιαφέρονταν νὰ νοικιάσουν τὸν μῦλο καί ξένοι ἀπὸ τὸ χωριὸ μυλωνάδες γιατί ἄλεθαν ἐκεῖ καί Κερασοβίτες, Πουρνιῶτες, Καστανιανίτες καί Στρατσιανίτες σὲ συμφέρουσα ἀπὸ ἄλλους μύλους τιμῆ. Παλαιότερα λειτουργοῦσε στό μῦλο καί ντριστελλά μὲ μαντάνια. Καί πῶ παλιά στὴν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ὑπῆρχε νταμπακόμυλος ποῦ τὸν καπνὸ τὸν ἔφερναν ἀπὸ ξένα μέρη. Κατὰ διαστήματα οἱ μυλόπετρες ἤθελαν σκάλισμα ποῦ γίνονταν μὲ κοπίδι. Τότε ἔβραζε ὁ μυλωνάς στό μῦλο δικό του σιτάρι νὰ ἀλέσει καί τὸ ἀλεύρι τὸ ἔδινε στό ζῶα γιατί εἶχε ἄμμο μέχρις ὅτου στρώσει ὁ μῦλος.

7) Γιατρός στό χωριὸ ἦταν ὁ Γεώργιος Τσανάδης. Οἱ πλούσιοι συνήθιζαν νὰ πληρώνουν κοντότα στό γιατρό. Πλήρωναν δηλαδή ἕνα συμφωνημένο ποσὸν γιὰ ἕναν χρόνο καί ὁ γιατρός ὄφειλε νὰ πάει σπίτι τους κάθε φορά ποῦ ἀρρωστοῦσαν. Γύρω στό 1930 κοντότα 5.000 δραχμῶν τὸ χρόνο πλήρωνε τὸ χωριὸ Κεράσοβο γιὰ ὅλους τοὺς χωριανούς καί πήγαινε μιὰ φορά τὴν ἐβδομάδα στό Κεράσοβο. Ἡ θούρκα πλήρωνε κοντότα νὰ πηγαίνει ὅταν τὸν καλοῦσαν. Γιὰ τὴν Καστανιανὴ ἴσχυε ἡ πληρωμὴ κατὰ ἐπίσκεψη χωρὶς κοντότα. Τὰ φάρμακα ἦταν σὲ σιδόνη καί ὁ γιατρός τὰ ζύγιζε στό φαρμακεῖο του ποῦ εἶχε στό χωριὸ. Εἶχε ἐπίσης βιβλιοθήκη μὲ παλαιὰ βιβλία, ὅπως ὁ θεραπευτικὸς Ὁδηγὸς τοῦ Ραζῆ 1911 καθὼς καί ὁ-

δοντιατρικά έργαλεϊα.

8) 'Ο τζιομπάνος και ὁ γελαδάρης διορίζονταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο καί τοὺς χωριανοὺς στὸ Καφενεῖο κατόπιν συμφωνίας γιὰ ἓνα χρόνο τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Πληρώνονταν κατὰ κεφαλὴν βοσκουμένου ζώου καί φαγητὸ ἀπὸ τὰ σπίτια ἕκαστε μέρα μὲ τὴ σειρά ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν αἰγοπροβάτων. Τὸ πρῶν γιὰ νὰ βγάλουν οἱ χωριανοὶ στὴ βοσκὴ τὰ γίδια σφύριζε μὲ σαλίγκαρο.

9) Οἱ γύφτοι ἐγκαθίσταντο στὸ χωριὸ κατόπιν συμφωνίας μὲ τὸν Πρόεδρο. Ἡ συμφωνία ἦταν σὲ σιτάρι ἀπὸ ὅλα τὰ σπίτια κατ' ἔτος, καλαμπόκι, κουλούρες, αὐγά τὸ Πάσχα καί ἄλλα φιλοδωρήματα πού μάζευαν ἀπὸ τὸ χωριὸ ἢ γιὰ μικροδουλεῖς στὰ σπίτια τῶν πλουσίων καί τὸ διακόνεμα ὅταν δὲν εἶχαν νὰ φάνε. Ἐπίσης κυρίως ἀπὸ τὰ κεράσματα στοὺς χοροὺς καί στὰ ζιαφέτια. Ἐπαίζαν κλαρίνο, βιολί, ντέφι καί λαοῦτο. Τέλος ἀπὸ τὰ γεωργικὰ έργαλεϊα, τίς γυφτόπροκες καί τὰ ἄλλα σιδερικὰ πού ἔφτιαχναν στὸ καμίνι καί ἦταν ἀποκλειστικὰ δική τους δουλειὰ αὐτῆ. Ἐπὶ κατοχῆς πού δὲν ὑπῆρχαν χρήματα οἱ Γανναδιῶτες δὲν ἔχασαν τὸ κέφι τους γιὰ χορὸ. Χόρευαν στὴν πλατεία καί οἱ γύφτοι ἔγραφαν σὲ ἓνα χαρτί τὸ ὄνομα ἐκείνου πού χόρεψε καί τὴν ἄλλη μέρα πήγαιναν στὰ σπίτια μὲ τσουβάλια καί μάζευαν σιτάρι, φωμί, καρύδια, αὐγά καί ὅτι εἶχε ὁ καθένας. Στὴν κατοχὴ καί ὁ βοσκὸς πληρώνονταν σὲ εἶδος. Αὐγά πήγαινε ὅλο τὸ χωριὸ ἐπίσης στοὺς χωροφύλακες στὴ Μεσαριὰ τὸ Πάσχα πού τὰ μάζευαν σὲ καλάθια. Κοινωνικὰ οἱ γύφτοι ἦταν οἱ πιὸ κατώτεροι.

10) Οἱ δασκάλοι πληρώνονταν ἀπὸ τὰ λάσα τοῦ κληροδοτήματος. Προσλαμβάνονταν γιὰ ἓνα χρόνο τουλάχιστον. Πληρώνονταν καλὰ, γι' αὐτὸ πολλοὶ ἠθελαν νὰ ἔρθουν δασκάλοι στὸ Γανναδιὸ. Διέμεναν μὲ ἐνοίκιο στὸν ἄνω ὄροφο τοῦ σημερινοῦ Καφενεῖου καί χειρίζονταν καί τὸ Τηλεγραφεῖο. Αναφέρεται ὅμως καί ἕνας κάποιος τηλεγραφετῆς ἀπὸ τὸ Μοναστήρι. Καλοὺς δασκάλους τότε ἔβγαζαν τὰ Ζαγόρια.

11) Ὁ ἀυλακάρης ἦταν ἐποχιακὸς. Διορίζονταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο. Ἀμοιβόνταν ἀπὸ τὸν καθένα γιὰ ἕκαστε βυρὸ νεροῦ πού κατανάλωνε γιὰ τὸν κῆπο του. Κρατοῦσε δευτέρη γιὰ τὴ σειρά καί τὴν πληρωμὴ του. Τὰ παιδιὰ τὸν φοβοῦσαν γιατί τοὺς ἔπειρνε τὰ ροῦχα ὅταν τὰ ἔπιανε νὰ γιουλιαμπίζουν στὸ βυρὸ γιατί θόλωναν τὸ νερὸ. Τὰ κυνηγοῦσε μὲ τὴν τσουκνίδα.

12) Ὁ γαλομέτρης στὴ στρούγκα διορίζονταν ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν τὰ περισσότερα γιδοπρόβατα. Κρατοῦσε δευτέρη γιὰ τὴν ἀράδα καί ἔπειρνε μιὰ σειρά γάλα τὸν Αὐγουστο.

13) Ὁ κλητῆρας πού ἦταν πάντα καί κήρυκας προσλαμβάνονταν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο καί ἀμοιβόνταν ἀπὸ τοὺς πλουσίους πού τὸν προτιμοῦσαν σὲ διάφορες ἐξυπηρετήσεις στὰ σπίτια τους ἢ ἀπὸ τὰ Κοινοτικὰ ἔσοδα γιὰ τὴν παράστασή του στίς ὅποιες ἐργασίες. Χτυποῦσε τὴν καμπάνα νὰ συγκεντρωθοῦν οἱ χωριανοὶ στὸ μεσοχώρι, πήγαινε στὰ σπίτια νὰ μαζέψει αὐγά γιὰ τοὺς χωροφύλακες, φώναζε μὲ στεντόρια φωνὴ ἀπὸ τὴν Τζίγια τὰ σημαντικὰ γεγονότα (πχ. τρύγος) κλπ.

14) Ὁ Ἀμίλης δηλαδὴ Ἐενοδόχος ἔπειρνε σὲ δημοπρασία τὸ Ἀμιλικὸ

καί πληρώνονταν από τούς ξενόφερτους για τόν ύπνο καί τό σταύλισμα τών ζώων τους στό υπόγειο τοῦ Ἀμιλινοῦ καί τήν φορολογία(εἰδική) τών κατοίκων.

15) Οἱ φάλτες, ὁ ἐπίτροπος καί ὁ κεντυλοναύτης ἔπαιρναν φιλοδωρήματα στούς γάμους, βαφτίσια κλπ. καί ὁ παπάς τούς ἔδινε λειτουργιές καί νόμα. Ἡ ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή διορίζονταν ἀπό τόν Πρόεδρο.

16) Ταχυδρόμοι ἐπί Τουρκοκρατίας ἦταν οἱ κυρατζήδες. Ἀργότερα ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι. Ὁ Ταχυδρόμος πήγαινε δύο φορές τήν ἐβδομάδα στά χωριά Μόλιστα, Πουρνιά, Μοναστήρι, Κεράσοβο, Φούρνα, Κάντσινο, Λαγνάδα καί Καστάνιανη. Κάποιος ταχυδρόμος λένε ἔκανε αὐτή τή διαδρομή σέ μιᾶ μέρα. Μοίραζε μόνο τά γράμματα καί τίς ἐπιταγές πού κουβαλοῦσε στή δερμάτινη τσάντα του. Τά δέματα ἔρχονταν στό χωριό μας νά τά πάρουν. Τό γραφεῖο τοῦ ταχυδρόμου ἦταν στό Τηλεγραφεῖο. Εἶχε ἐπίσης τρομπέτα πού βαροῦσε ὅταν πλησίαζε στό χωριό.

17) Τό Γανναδιό εἶχε πολιτιστικό Σύλλογο τό 1933. Μέ δαπάνες του φυτεύθηκε μέ ἀμακίες ὁ λόφος τῆς Τζιαντόρας. Μέ προσωπική ἐργασία φυτεύθηκαν ἐπίσης τό 1962 διακόσια δενδρύλλια Καναδικῆς λεύκης καί ἀμακίες στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ στά Λειβάδια καί στή Τζιαντόρα, μέ πρωτοβουλία τοῦ Θεοδώρου Γιούτου. Ὁ Σύλλογος ἐπανασυστήθηκε τό 1976 μέ ἔδρα τήν Ἀθήνα, ὅπου ὀργανώνει κατ' ἔτος συνεστίαση καί χοροὶ τίς Ἀπόκριες καθὼς καί τό καλοκαίρι στό χωριό. Ἀπό τίς συνδρομές τών μελῶν του ἐκτελεῖ διάφορα κοινοκελῆ ἔργα στό χωριό.

18) Ἐπίσης εἶχε γιατρό, ὅπως ἤδη προανέφερα, πού διατηροῦσε καί Φαρμακεῖο, τσαγνέρη σέ μαγαζί στήν πλατεία, ἕνα μπακάλιο τοῦ Γεωργίου Γιούτου στήν Κρεβάτα καί ἕνα τοῦ Ντόκου στό μεσοχώρι, σιδεράδικο στό Γυφτοκάλυβο, καθὼς καί χασάπικο στό ὑπόστεγο ἀπό τό τσαγνέρικο. Ἐσφαζαν καθημερινῶς καί ἐμπορεύονταν τά δέρματα ἀπό τά ζῶα πού ἔσφαζαν στά σπίτια. Περνοθσαν ὁμῶς καί ζεῖμποροι ἀπό τό Κεράσοβο καί τή Φούρνα.

19). Τό χωριό βρίσκεται μιᾶ ὥρα μακριά ἀπό τόν κεντρικό δρόμο (πέρασμα) πού συνδέει τά γύρω χωριά κάτω στό ποτάμι. Ξενόφερτοι περαστικοί ἐντός ἀπό τούς ζεμπόρους καί τούς τομαράδες ἦταν ἐπίσης οἱ ἀγωγιάτες (κυρατζήδες) πού εἶχαν παραβάνια ἀπό ζῶα καί ἔκαναν μεταφορές ἐμπορευμάτων ἀπό τήν Κόνιτσα γιά τά μπακάλια ἢ μετέφεραν τούς ξενιτεμένους ἢ πουλοῦσαν σιτάρι καί λάδι (λαδάδες), ὁ καλανζής πού ἔρχονταν κάθε καλοκαίρι ἀπό τήν Ἠγουμενίτσα γιά νά καλαλίσει τά μπακιρένια ἀγιά καί τοῦ παραχωροῦσε ἡ Κοινότητα κάποια καλύβα νά μένει ἢ ἀργότερα τό Παρθεναγωγεῖο, ὁ ράφτης ἀπό τήν Πουρνιά γιά τά γαμπριάτικα κουστούμια καί τίς φλοκάτες, ὁ Δασιίδης, ὁ βαρελάς καί ὁ Σαμαράς ἀπό τό Κεράσοβο πού δούλευαν σταυροπόδι στήν πλατεία, ὁ χαλβατζής ἀπό τήν Πουρνιά, ὁ φοροεισπράκτορας, διάφοροι ἔμποροι μέ μπακίρια, σκαφίδες, γῶλφες, οἱ Χωροφύλακες ἀπό τή Μεσαριά καί ὁ Προϊστάμενος τοῦ Ταχυδρομείου ἀργότερα καί οἱ τουρνόγυφτοι πού ἔφτιαχναν τή σιηνή τους πίσω στό Σχολεῖο τό καλοκαίρι καί ἦταν ὁ φόβος τών παιδιῶν ἀλλά καί τών μεγάλων γιάτί ἔκαναν μάγια καί ἔηλεβαν. Πουλοῦσαν κηλίμια, χαλιά, μύλους, σίτες,

γαϊδούρια μέ πιστοποιητικά αγοροπωλησίας και καλάθια. Παλαιότερα υπήρχαν και χωριανοί καλαθάδες, ραφτάδες και βαρελάδες. Έρχονταν επίσης τό συγγενολοί από τά γύρω χωριά στό πανηγύρι κυρίως και πού και πού έντάκτως πάντα καβάλλα και μέ τόν τροβά γεμάτον δώρα όπως κρέας, μουλούρια, κάστανα, καρύδια, άχλάδια, ροδάκινα, ζαχαράτα και καμμιά φορά και κανένα κοκκαλάκι για τά μαλλιά για τά κορίτσια ή σφυρίχτρα για τά άγδρια. Κάποτε όταν είχαμε φούρια στίς δουλειές έρχονταν να μάς βοηθήσουν και ήταν χαρά για τά παιδιά να ακούνε παραμύθια από άλλα χωριά. Πολύ σπάνια έρχονταν κάποιος πραματευτής μέ άχλάδια, ρούχα, ψυρόσκονη, ξυλονέρατα, βελόντζες, έμβολιασμένα κλίματα κατά της φυλλοξήρας, έμπλαστρα και ψιλοπράγματα για τά παιδιά. Διαλαλούσε τό εμπόρευμα του στην πλατεία άπλωμένα στά πεζούλια. Τόν Μάιο και τόν Οκτώβριο περνούσαν κάτω από τό χωριό και οί Σαρανατσαναίτοι πού βοσκοῦσαν τό καλοκαίρι τά κοπάδια τους στό Γράμμο και τόν χειμώνα στά χειμαδιά στη Θεσπρωτία. Τέλος περαστικοί ήταν τά στρατιωτικά αποσπάσματα, οί ληστές και οί διακονιάριδες.

Πολλοί χωριανοί δέν έφευγαν για όλη τους τή ζωή από τό χωριό. Άλλωστε ή μετακίνηση από χωριό σε χωριό γίνονταν πολύ σπάνια, όπως στό παζάρι στην Κόνιτσα από μερικούς και στά πανηγύρια Πουρνιάς, Κερασόβου, Μεσαριάς, Μοναστηρίου, Νικάνωρος, Βράνιστας, Έξοχης και Καστάνιανης όπου είχαν συγγενείς. Έμπορικές συναλλαγές είχαμε μόνο μέ τό Κεράσοβο όπου πουλούσαμε γάτες, κούρ-κάρι, ρεβύθια και κρεμύδια μέ άντάλλαγμα κόττες, φλοιάτες, τράγια, δαδί και φασόλια. Σπάνια κάποιος κατέβαινε στην Κόνιτσα να πουλήσει κρασί, ρακί, βούτυρο, ή να αγοράσει ρούχα, ή μπακιρικά.

Σήμερα οί 21 γέροι πού ζέμειναν στό χωριό έχουν βρύση στά σπίτια τους από τό 1961, ήλεκτρικό φως από τό 1970, τηλέφωνο στό Καφενείο από τό 1957, ραδιόφωνα από τό 1943 (τό πρώτο ραδιόφωνο στό χωριό τό μαστόρεψε ο Κ. Παπαδημητρίου μέ διάφορα έξαρτήματα και ακουστικά), τηλεοράσεις από τό 1971 και δυό φορές τήν εβδομάδα λεωφορείο ως τήν πλατεία του χωριού από τό 1972. Ως τή Σιάλα ο αυτοκινητόδρομος έγινε επί Μεταξά, ως τόν Αϊ Μηνά της Μεσαριάς τό 1951 και ως τή Μεσαριά τό 1956. Τό καλοκαίρι τό Γανναδιό συγκεντρώνει τά τελευταία χρόνια 200-300 τουρίστες ντόπιους, μόνιμα έγκατεστημένους σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας και στό έξωτερικό. Χτίσθηκαν μάλιστα και τρία καινούργια σπίτια στην είσοδο του χωριού για διακοπές. Μέ τά σημερινά δεδομένα δέν βλέπω καμμιά προοπτική επανεγκαταστάσεως των χωριανών στό χωριό πού όλο και φθίνει, πλην αν γίνουν εργοστάσια στό Καπηλιό ή στην Κόνιτσα.

B) ΛΗΣΤΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τό Γανναδιό συμμετέσχε πριν από τήν απελευθέρωση από τους Τούρκους σε επανάσταση μέ τό χωριό Κεράσοβο πού όμως απέτυχε. Τό Κεράσοβο τό έναφαν οί Τούρκοι. Τό Γανναδιό όμως διέφυγε τήν καταστροφή όπως λένε μέ τή μεσο-

λάβηση Γαυναδιωτών του έξωτερικού που είχαν επίροη. Υπέστη πολλές επιδρομές Τουρκαλβανών. Αναφέρεται ή πολιορκία του Πύργου Βαγγέλη Ευνοῦ που τήν νύχτα οί άμυνόμενοι πετούσαν από τά παράθυρά άναμμένους δαυλούς για νά βλέπουν τούς επιδρομεῖς καί οί ζεματιστήρες στους τοίχους ήταν άποτελεσματικοί. Εἶχαν επίσης φανάρι μέ κατράμι που κατηύθυναν ως τόν πλάτανο μέ σχοινί για νά βλέπουν τούς ληστές στήν πλατεία. Τό σπίτι ἔμεινε άπόρθητο. Σκοτώθηκαν πολλοί ληστές. Έναν κλέφτη τόν σκοτώσε ο Ντόκος από τό σπίτι του τή στιγμή που σκαρφάλωνε σ' ένα παράθυρο. Όταν ήρθαν στό χωριό οί Τουρκοί καί εἶδαν τά πτώματα στήν πλατεία ο Τουρκοσ 'Αξιωματικός φώναζε τόν Βαγγέλη Ευνοῦ νά βγεῖ στό μπαλιόφι καί του εἶπε: "Ε ὦρέ Βαγγέλη τί ἔκανες ἐδῶ, χάσπαριό ὁλόκληρο. Του χάρισε τότε ένα πιστόλι καί ο Βαγγέλης που βγήκε στό μπαλιόφι του πέταξε μιᾶ λίρα. Οί ληστές αὐτοί ήρθαν στό χωριό ὅπως λένε καθ' ὑπόδειξη τῶν Τουρκῶν για νά ἐκφοβήσουν τούς φιλελεύθερους πλουσίους. Κατά μιᾶ ἐκδοχή οί ληστές φεύγοντας πέταξαν τά πτώματα τῶν συναδέλφων τους στό σπίτι του Νικολαΐδη καί ἔβαλαν φωτιά. Στό σπίτι του Παπαϊωάννου λένε πῶς ὑπάρχει μυστική δίοδος πολλῶν μέτρων που ἐπικοινωνεῖ μέ τά διπλανά σπίτια. Οί ληστές ἔκαψαν επίσης τό σπίτι του Καρακίτσιου γιατί οί Ξυναῖοι σκοτώσαν έναν ληστή. Τό σπίτι τῆς Γιαννούλαινας εἶχε ἐκκλησία σέ ένα δωμάτιό του.

Οί πλούσιοι ξενιτεμένοι για νά ἀποφύγουν τούς "Ελληνες ληστές στό δρόμο για τό χωριό ντύνονταν γύφτοι ή φοροῦσαν παλιὰ ροῦχα ή ἔκαναν ἄλλα τεχνάσματα για νά ξεγελάσουν τούς κλέφτες που φρόντιζαν νά εἶναι ἐνήμεροι μέ τούς κολαούζους που εἶχαν στήν Κόνιτσα. Ονομαστοί κλέφτες στήν περιοχή του Βουριοπόταμου ήταν ο Φορφόλιας, ο Κελεπούρης, ο Κρεμύδας, ο Λιόλιος καί ο Περικλής. Αναφέρονται επίσης βασανιστήρια στό Μοναστήρι από κουνουλοφόρους σέ πλούσιους μέ καυτό λάδι. Οί κλέφτες εἶχαν κολαούζους καί στό χωριό μας τουλάχιστον δύο χωριανοί μας ήταν ληστές. Θυμῶνται κάποιον χωριανό μας κλέφτη στήν Μπουλιάνα που μέ δέμα δρασκειλιές κατέβηκε στόν 'Αντζερούχη. Όλα τά σπίτια του χωριού ἔχουν χονδρές αὐλόπορτες μέ ἀμπάρες καί στά παράθυρα σιδεργιές. Τό σπίτι του Ευνοῦ ἔχει Πηγάδι στό ὑπόγειο του σπιτιού. Μερικὰ σπίτια ἔχουν ζεματιστήρες στους τοίχους. Ο φόβος από τούς κλέφτες ήταν διάχυτος στό χωριό ως τό 1945 ἀκόμη.

Λέγεται πῶς οί κλέφτες σκοτώσαν ένα παιδί καί μαχαίρωσαν μιᾶ γυναίκα που περνοῦσε στό δρόμο κρατώντας στά χέρια της έναν νταβά μέ ἐντόσθια καί τούς φώναζε νά ἀφήσουν ήσυχο τό παιδί. Ο Νταβέλης ἔδειρε στό χωριό έναν Τουρκο σκοπό. Επίσης σκοτώσαν τόν Καρακίτσιο που ήταν πλούσιος στή Ρουμανία, στό μπαλιόφι του, ὅπου βγήκε νά φωνάζει σ' έναν γύφτο που πήγαινε στή Μεσαρία νά εἰδοποιήσει τούς Χωροφύλακες ὅτι ήρθαν κλέφτες στό χωριό. Οί κλέφτες ήταν κρυμμένοι στόν 'Λι Λιά καί περίμεναν νά τελειώσει ή ἐκκλησία νά αἰχμαλωτήσουν μαζεμένους ὅλους τούς ξενιτεμένους στό προαύλιο. Ἐκαναν ὅμως λάθος στό χτύπημα τῆς καμπάνας καί δέν πρόλαβαν νά πα-

ρουσιασθούν ἐγναίρως. Ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι στό σπίτι τοῦ Νοικολαΐδη κάπο-
τε κρύφθηκε σ' ἓνα βαρέλι ὁ Ἀγροφύλακας τοῦ χωριοῦ πού συνεργάζονταν μέ
τούς κλέφτες καί τραυμάτισε μέ μαχαῖρι τήν ὑπηρετρία πού τόν ἀνακάλυψε.
Μπήκε στό σπίτι νά κλέψει ἢ νά κρυφαινοῦσε καί νά συγκεντρώσει πληροφο-
ρίες καί ὅταν ἡ ὑπηρετρία κατέβηκε στό κελάρι ἀναγκάσθηκε νά κρυφθεῖ στό
βαρέλι. Ἀκόμη ὅτι ἀπήγαγαν δύο παιδιὰ πλουσίων ἀπό τό χωριό μας πού πή-
γαιναν καβάλλα στά ζῶα στό Γυμνάσιό Τσοτυλίου καί ζητοῦσαν λύτρα. Ἄνοι-
ξαν τότε τίς ἐκκλησίες καί ἔκαναν προσευχές παρακαλόντας νά ἀπελευθερω-
θοῦν τά παιδιὰ. Συνέβη τότε ἓνας κλέφτης νά φυγαδέψει τά παιδιὰ καί νά τά
φέρει στό χωριό ἐπειδή διεφώνησε μέ τούς συντρόφους του. Τόν ἔκρυψαν κά-
μποσο καιρό στό χωριό ὡς πού κατάφερε νά φύγει στήν παλιά Ἑλλάδα. Οἱ Τοῦρ-
κοί ἔπιασαν αἰχμάλωτο ἓναν κλέφτη καί τόν κρέμασαν στόν πλάτανο καί τό κε-
φάλι του ὕστερα τό περιέφεραν σβαρνίζοντας στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Καί
οἱ Βούλγαροι πρέπει νά ἔκαναν ἐπιδρομές στό χωριό παλαιότερα γιατί μιὰ το-
ποθεσία λέγεται ἀκόμη Βουλγάρικα μνήματα. Τό χωριό ἀπελευθερώθηκε ἀπό τούς
Τούρκους στίς 9-2-1913 ἀπό τόν λοχαγό Παπάνικολάου. Πέρασε δικαστήριο για-
τί ἦρθε στό χωριό κατά προτροπήν τῶν προυχόντων καί χωρίς διαταγή τῶν ἀνω-
τέρων του ἀλλά ἀθώωθηκε. Ἀσπίσαν τά μαλλιὰ του σέ μιὰ νύχτα στό Γανναδιό
λένε. Οἱ χωριανοί ἔφτιαξαν καζάνια φαγητοῦ γιά τόν στρατό. Ἐδιωξαν κρυφά
τά παιδιὰ ἀπό τό Σχολεῖο γιατί οἱ Τοῦρκοί ἦταν στό Μοναστήρι. Ἐκεῖ ἔγινε
τήν ἐπομένη καί ἡ ἀποφασιστική μάχη. Πληροφοριοδότης ἦταν ὁ Κορδάγιαλος πού
ντυμένος ζητιάνος μέ μιὰ εἰκόνα στά χέρια ἔρχονταν σέ ἐπαφή μέ τόν στρατό
στή Μακεδονία.

Στούς Βαλκανικούς πολέμους, στή Μικρασιατική καταστροφή, στόν Καύκα-
σο καί στόν πόλεμο τοῦ '40 ἦταν πολλοί χωριανοί στρατευμένοι. Μερικοί ὑπη-
ρέτησαν στό στρατό ἀπό 5-12 χρόνια. Στήν Ἀλβανία σκοτώθηκε ἓνας χωριανός
μας στρατιώτης. Ἴταλοί καί Γερμανοί πέρασαν καί ἐγκατεστάθηκαν γιά λίγο
στό χωριό. Πολλά μουάρια χάθηκαν μέ τήν ἐπίταξη τοῦ πολέμου τοῦ '40. Οἱ Ἴ-
ταλοί ἔδειραν μερικούς χωρινούς νά παραδόσουν τά ὄπλα καί τόν Σιοῦρα τόν
κρέμασαν μέ τριχιὰ ἀπό τό παράθυρο τοῦ Παρθεναγωγείου καί οὔρλιαζε καθώς
τόν χτυποῦσαν. Ἀπό τούς Γερμανούς σκοτώθηκε κάπου ἔξω ἀπό τά Γιάννενα πού
ἦταν ἀντάρτης ὁ Ξεφτέρης καθώς καί ὁ Τσοῦμπανος πού εἶχε πάει γιά ἀγορά
ζῶων στό Ἐλεύθερο καί στό δρόμο ἔπεσε σέ Γερμανούς. Οἱ Ἴταλοί κατέλαβαν
τό χωριό στίς 30/10/40 καί οἱ Γερμανοί πέρασαν στίς 2/7/44.

Μέ τόν ἀνταρτοπόλεμο ὁ Ἄρης Βελουχιώτης χάραιωσε βαθειά μέ τό
μαχαῖρι στό στήθος ἓναν χωριανό μας πού ἦταν στρατιώτης τοῦ Ζέρβα καί τόν
ἔπιασαν στή Μεσαριά πού ἔφευγε μέ ἄδεια. Ἐπίσης οἱ ἀντάρτες σκοτώσαν ἓναν
Χωροφύλακα γαμβρό στό χωριό μας ἀφοῦ τόν πέρασαν ἀπό λαϊκό δικαστήριο στό
Σχολεῖο. Ἐπίσης σέ λαϊκό δικαστήριο σκοτώσαν στό Κεράσοβο τόν Μανθά. Λαϊκό
δικαστήριο λειτουργοῦσε καί στόν Νάρθηνα τῆς ἐκκλησίας γιά καθημερινές δι-
αφορές τῶν χωριανῶν. Ἐδειραν ἄγρια ὡς χαφιέ ἓναν χωριανό. Ἀπό τούς ἀντάρ-

τες σκοτώθηκε κοντά στη Βράνιστα και ο γιατρός Παπαδημητρίου που έρχονταν να επισκεφθεί το χωριό του μετά από πολλά χρόνια στην ξενιτειά. "Έμειναν άνεπαρηγοί από νέαρνες τους ο Θεοφάνης Ντόκος και μία κοπέλλα. Το χωριό ήταν υπό κατοχή των ανταρτών από 14-8-47 μέχρι 30-6-48.

Ο στρατός σκότωσε τον Πρόεδρο του χωριού στο άμπέλι του γιατί τον νόμισε για αντίρτη, τον Χαράλαμπο Γιούσιο που ήταν υπολοχαγός των ανταρτών σε μάχη και την Πελαγία Μάλλιου που ήταν αντίρτισσα. Και οι χωροφύλακες σκότωσαν την Ελένη Τζιμινάδη γιατί τους αντιμείλησε και τραυμάτισαν με πιστόλι στα δόντια τον γιό της Ανδρέα που πήγε να την υπερασπισθεί. Επίσης σκοτώθηκε η Θανάσω Μάλλιου από σφαίρα αεροπλάνου ενώ μετέφερε επιταγμένη από τους αντίρτες τραυματίες στη μάχη της Κόνιτσας. Περίπου είκοσι χωριανοί πριν έρθουν οι στρατιώτες στο χωριό έφυγαν στο Παραπέτασμα μεταξύ των όποιων και μερικά παιδιά με το παιδομάζωμα. Όλοι σχεδόν επέστρεφαν άργότερα. Δύο παιδιά που πολεμούσαν με τους αντίρτες με το τέλος του πολέμου παραδόθηκαν και εξορίστηκαν στη Γιάρο. Οι αντίρτες κατείχαν το χωριό επί ένα έτος και είχαν σκάψει άμπριά στο Σιούμο. Είχαν Νοσοκομείο στο σπίτι της Πιαννούλαινας και σφαγείο ζώων στην Κρεββάτα. Έγιναν δύο φονικές μάχες με αεροπορία και πυροβολικό μέσα στο χωριό για να το καταλάβει ο στρατός. Μαζικά έφυγε ο κόσμος από το χωριό για πρώτη φορά λίγο πριν έγνατασταθούν οι αντίρτες στο χωριό. Κατά την διάρκεια της κατοχής του χωριού από τους αντίρτες δόθηκε άδεια να φύγουν όσοι ήθελαν. Και για τρίτη φορά άμέσως μετά την άπελευθέρωση που έμειναν μόνον δύο φύλακες. Μετά τον πόλεμο με τις μεταναστεύσεις στις πόλεις και στο έξωτερικό το χωριό σιγά-σιγά έσβυσε. Τα χωράφια έγιναν πυκνά δάση, οι στέγες σηεπάζονται με τσίγκο, οι δρόμοι και μοί αψλές χορτάριασαν, ένδεκα σπίτια και καλύβες έπεσαν και στο χωριό έμειναν 21 γέροι. Το 1980 το Γανναδιό κρίθηκε διατηρητέο ως παραδοσιακό και όσοι έρχονται για διακοπές συντηρούν τα σπίτια τους.

Γ) ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ-ΔΙΑΤΡΟΦΗ-ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ:

Οι Γανναδιώτες φορούσαν όλοι παλτό, κουστούμι με γιλέκο και γραβάτα, κασκόλ και καπέλλο στις γιορτές πριν από τον πόλεμο του '40. Τα περισσότερα ρούχα τους ήταν από δέματα συγγενών τους στο έξωτερικό, από δωρεές της εκκλησίας στους Ανταρτόπληκτους και την Αμερικανική βοήθεια. Έτσι το ντύσιμό τους ήταν ποικίλο, αλλά τό φρόντιζαν ιδιαίτερα. Παλαιότερα συνήθως τά ρούχα τους ήταν χειροποίητα πλεκτά ή στους άργαλους. Σώζονται ακόμη σήμερα 4 άργαλοι στο χωριό. Γύρω στο 1940 έπληρχαν και δέκα ραπφομηχανές. Το γαμπριάτικο κουστούμι τό φορούσαν ως τά γεράματα τις μεγάλες γιορτές. Ακόμη και σήμερα τις Κυριακές συνηθίζουν να ντύνονται πιο επίσημα από τις καθημερινές.

Φοριούνταν ακόμη τό ταλαγάκι από τρίχωμα γίδας με κατσιούλα, τό σουλντούκο, ή μπουραζάνα (σιλιβάρη) με σελάχη, πλεκτά γάντια, μαύρη φουστα-

νέλλα κοντή μέ πτυχές, πλεκτές έσωτερικές καί έξωτερικές φανέλλες από μαλλί προβάτου καί καμμιά φορά καί πλεκτά παιδικά πανταλόνια, καθώς καί στρατιωτικά ρούχα. Οί γυναῖνες φοροῦσαν μπουρμπούλα (σάλι), φλοκάτα μέ σιρίτια, ποδιά μέ λουλούδια, ζώνη πλατειά, πλεκτές κάλτσες μέ καγιέλια πολύχρωμα, τσιπούνι, κοῦτόσι, τό καθημερινό μαῦρο ἢ ἄσπρο μανδύλλι μέ δοντίτσια στό κεφάλι, φουστάνι λίγο κάτω από τήν γάμπα τά κορίτσια καί οί γυναῖνες, φανέλλες πλεκτές ἀνοιχτές μπροστά, χρησιμοποιοῦσαν χτένες στά μαλλιᾶ, κορδέλλες, σκουλαρίκια, δακτυλίδια καί μερινές κρεμοῦσαν στό στήθος μενταγίδν καί φλουριά. Όλα τά κορίτσια τρυποῦσαν τά αὐτιά τους σέ μικρή ἡλικία γιά νά φορέσουν σκουλαρίκια. Τά μαλλιᾶ τους μερικά κορίτσια τά ἀφήνουν κοντά. Συνήθως τά κάνουν μακρυές κοτσίδες, κότσο καί μεταπολεμικά πρεμανάντ στήν Κόνιτσα, ἀλλά ποτέ δέν ἀφήνουν ἐλεύθερα μακρυᾶ μαλλιᾶ.

Ἐπίσης φοροῦσαν λαστιχιένια παπούτσια, μπότες, στρατιωτικά ἄρβυλα, γαλότσες, γιέτες, σιαρπίνια, σανδάλια από λάστιχο αὐτοκινήτου, τσιαρχόσυνα από δέρμα γαϊδάρου, τσαρούχια μέ φούντα, πασιουμάκια πλεκτά, πατουῦνες πλεκτές ὡς τό γόνατο δεμένες μέ σχοινί, καλτσάνια πλεκτά μέ καγιέλια, περινημίδες, ζωνάρι ἀλλά καί τηράντες, πατίκια καί μλιόπες από σαμπρέλλα αὐτοκινήτου. Τά παιδιά τό καλοκαίρι συνήθιζαν νά βαδίζουν στά χωράφια γκολιαμπόδαρα. Ἐπίσης μέχρις ὅτου τελειώσουν τό Σχολεῖο κουρεύονταν γουλί.

Οί μαστόροι ἔδεναν στό κεφάλι τους ἕνα μανδύλλι ἢ φοροῦσαν διάφορα τζιαρχούτια. Φοριούνταν ἐπίσης ἡ τραγιάσκα, ὁ μπερές, τό φαθάκι (μικρό ἢ, σομπρέρο), τό πηλίκιο, τό τζόκεῦ, ἡ κατσιούλα, ἡ σκούφια, τό μαῦρο καλπάνι, τό κλάκ, τό πλατύγυρο Ἀμερικάνικο καί ὁ γούνινος σκουῖφος από τήν Ρουμανία καί τά παιδιά καπέλλο ἐξερευνητοῦ. Ἐφτιαχναν ἄσπρόρουχα από λινάρι πού καλλιεργοῦσαν στούς κήπους καί τά ἔβαφαν μέ φύλλα καρυδιᾶς, μηλιᾶς, φράζου.

Οί Γανναδιῶτες εἶναι ὅλοι καλοφαγάδες καί στό φαγητό τους συνηθίζουν νά πίνουν πάντα κρασί. Σάν χαρακτηριστικά σπάνια φαγητά τους ἀναφέρω πρῶτα τίς πίττες σέ μεγάλα ταφιά πού φήνονται στήν γάστρα. Κρεατόπιττα (μέ ζωμό κρέατος καί μικρά κομμάτια κρέας στήν πίττα), βασιλόπιττα (φήνεται τήν πρωτοχρονιά, από πάνω ἔχει πολλά καί μεγάλα κομμάτια κρέας πού προηγουμένως ἔχουν βρασθεῖ), ρυζόπιττα (μέ ἀρκετά πέτουρα καί μέσα μάντζια μέ ἀλεύρι καί ρύζι), γκολιόπιττα ἢ γαλατόπιττα (μέ δύο πέτουρα από κάτω καί από πάνω ἀλεύρι μέ γάλα), λιβρόπιττα μέ μία ἢ δύο ὄφες κουβιστή ἢ ἀνούβιστη (κριτσανή ἢ παχιᾶ μέ ζυμάρι καί λάδι στό ταφί καί από πάνω τυρί), πιτουρόπιττα (ἡ ἀπλή πίττα μέ πολλά πέτουρα καί μέσα μάντζια από ἀλεύρι, λάδι, γνίζα), πατατόπιττα (ἀνάμεσα στά πέτουρα βάζουν πουρέ πατάτας), τραχανόπιττα, τυρόπιττα ἢ γνιζόπιττα, τζιαρχόπιττα (μέ κουμπρολάχανο βρασμένο), τριμινόπιττα (μέ κομμένα μικρά τεμάχια πέτουρο ξερό από πάνω), λαχανόπιττα (μέ σπανάκι, τσουκνίδες, παζιᾶ κλπ), κολοκυθόπιττα (μέ δύο συνήθως πέτουρα καί μπόλικη κολοκύθα πού τρώγεται μέ ἕνα κομμάτι ψωμί γιά κουτάλι), πρασόπιττα, μπομποτόπιττα (χονδρή καί χορταστική πίττα από καλαμποκίσιο ἀλεύ-

ρι καί κολοκύθα χωρίς φυσικά πέτουρα), μπατσαρόπιττα (ἐπίσης ἀπό καλαμποκίσιο ἀλεύρι καί κολοκύθα ἀλλά σχετικὰ φιλή καί μέ λιπὸς ἀντὶ γιὰ λάδι). Ἐπίσης μουστόπιττα (μουσταλευριά) καί ραποστόπιττα ἢ λιψὸ (φωμί στὸ ταφί ἀπὸ καλαμποκίσιο ἀλεύρι). Τὰ πέτουρα στίς πίττες εἶναι δύο ἢ περισσότερα καί κλωθογυρίζονται στὸ χεῖλος τοῦ ταφιοῦ ὥστε πάντα νὰ κάνουν κόθαρον Ψήνονται στὴ γάστρα.

Παρασκευάζονται ἐπίσης διάφορες κουλοῦρες στὸ ταφί, στὴ γάστρα ἢ στὸ φούρνο, καθὼς καί στὴ χόβολη, κουλουράκια, λειτουργιές, πτάρια γιὰ τὴν ἐκκλησία στίς ὀνομαστικὲς ἐορτές, βραγούλια (μικρὰ στρογγυλὰ φωμάκια στὸ ταφί), Χριστοῦγεννιάτικα κουλουράκια μέ μιὰ τρύπα στὴ μέση, τηγανίτες στὸ τηγάνι ἢ σὲ πλάκα μέ καρύδια καί πετιμέζι ἢ ζάχαρη ἢ μέλι τὴν Σαρακοστή, μπαζίνα (μεγάλες κουταλιές ζυμὰρι ραποστένιο πού καβουρδίζονται μέ λάδι καί κόκκινο πυπέρι), κουρκούτι (βρασμένο ἀλεύρι μέ λάδι), κλιάστρα (τὸ πρῶτο γάλα τῆς γίδας μετὰ τὴν γέννα), διάφορα φαγητὰ μέ ἀρμόζωμο (ζωμός ἀπὸ τουρσί κουμπορολάχανου), γιαπράκια (ντολμαδάκια ἀπὸ ἄνθη κολοκύθας), ντολμαδάκια μέ φύλλα ἀρμιᾶς ἢ ἀμπελόφυλλο, κρεμύδι ὠμό μέ ρήγανη, πυπέρι καί ἀλάτι, πυρομάθα μέ ζάχαρη (φρυγανιά), νερό μέ ζάχαρη ρουφηχτό μέ τὸ κουτάλι, τραχανάς, παπάρα μέ λάδι στὸ τηγάνι, ζυνόγαλο παπάρα, κλωστό (εἶδος μπακιλαβὰ σὲ σχῆμα σαλιγκάρου πού τὸν τρώνε τίς Ἀπόκριες), γιοματιά (φαγητό στὸ φούρνο μέ ρύζι καί ἐντόσθια πού τρώγεται τὸ Πάσχα), καβρουμάς (σούπα μέ ἐντόσθια), φασόλια σιορδαλιά, κρέας τζιαρούχι (κουμπορολάχανο), μπακαλιάρος μέ ρύζι στὸν νταβά, παστρουμάς, λουκάνικα ντόπια μέ αὐγά ἢ ψητὰ στὰ κάρβουνα, τσιγαρίδες (τὸ ὑπόλοιπον πού μένει μετὰ τὸ τηγάνισμα τοῦ λίπους), πυπεργιές τηγανιτές (μέ τυρί ἢ ψητές μέ λαδόξυδο), γάλα στὴ λαένα (πυχτό), οὔρδα (μυζίθρα ἀπὸ τὸν ὄρδ τοῦ τυριοῦ), τουλουμοτύρι (γάλα πού πήζει σὲ ἀσινὸ), κορυφή (ὁ ἀφρός τοῦ γάλα στὴν ντομπόλα πρίν χτυπηθεῖ), μπάτζιο (εἶδος σκληροῦ τυριοῦ), γκίτζα (μυζίθρα τηγανιτὴ μέ λάδι, κόκκινο πυπέρι, σκόρδο καί ρήγανη), τσίμες μέ πράσσα στὸ ταφί (φαράκια τοῦ ποταμοῦ πού πιάνουν μέ τὸ καλάθι), κρεμύδια ψητὰ σαλάτα μέ λάδι καί κόκκινο πυπέρι, τζιαμπόχελα (παστὰ χέλια ἀπὸ τὴν λίμνη τῶν Ἰωαννίνων), τουρλού (μπριάμ), πατάτες ψητές μέ λάδι καί ρήγανη σαλάτα ἢ ὠμές μέ κόκκινο πυπέρι καί ἀλάτι, κινδώνια καί μήλα ψητὰ στοῦ φούρνο, ἀρμιᾶ (τουρσί ἀπὸ κουμπορολάχανο), ζυνάδια (τουρσί ἀπὸ ἄγουρες πυπεργιές τομάτες καί ἀγκούρια), σταφύλλια στὸ βαρέλι (μέ συνάπι καί γλυκὸ κρασί), ἄφκος (εἶδος ἀρακά πού τρώγεται ὅπως τὰ φασολάκια), καρυδάτο (κρέας βραστό μέ ἀλεύρι καί στουμπισμένα καρύδια), σιουμπένια (ἀρμαθιασμένα καρύδια καί ἀμύγδαλα πού περιχύνονται μέ μουστο), πετιμέζι (σιρόπι ἀπὸ μοῦρες), μπόλια (βρασμένο καλαμπόκι μέ καρύδια πού τρώγεται τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα), μαρτάρες (μανητάρια τοῦ βονοῦ πού τρώγονται ψητὰ ἢ τηγανιτὰ), σαλιγκάρια τηγανιτὰ μέ ἀλεύρι, τσουκνίδες μέ λάδι (σπάνια κάποιος μάζευε ἄγρια χόρτα γιὰ σαλάτα), κᾶστανα ψητὰ ἢ βραστά, ἠλιόσπορος, πρίτσες (καλαμπόκι ψημένο σὲ κόκκινο), σπόρια ἀπὸ κολοκύθα (ψημένα στὸ φαράσι μέ ἀλάτι), κορυφές ἀπὸ

πέργουλα, άγουρίδα σταφύλλι με ζάχαρη στουμπισμένη. Επίσης παρασκεύαζαν γλυκά του κουταλιού από κολοκύθα, σϋνα, άγουρα καρύδια, κεράσια, κυδώνια και σταφύλλια που τὰ κρεμοϋσαν γύρω στο ταβάνι. Πίνουν κόκκινο κρασί ντόπιο, γλυκόσυρμα και ρακή. Το φαγητό ήταν λιτό για όλους. Απεύφευγαν τις σπατάλες. Τα λίγα χρήματα που έξοικονομοϋσαν τὰ είχαν να αγοράσουν κεριά για την έγκλησία, καφέ, λάδι ^{ζάχαρη} και να ρίξουν στο δίσκο της έγκλησίας. Επίσης να πιουν κανένα ρακί στο Καφενείο, να προικίσουν την κόρη και να έχουν ένα μικρό κομποδεμα για τὰ γεράματα.

Το νοικοκυριό του σπιτιού αποτελείται από το τηγάνι και τηγανούλι, λιγγέρι (μπρούτζινη γαβάθα), γκουμπλέτσι (ξύλινο μικρό καδί όπου χτυποϋν τη ζύμη), βαένια (βαρέλια), κάρδιο (χωρητικότητα 800-1500 ονάδων), καδιά (όρθια βαρέλια για το τυρί, γνίζα, βούτυρο, άρμιά, παστρουμά, ζυνάδια, ξύδι, σταφύλλια στο κρασί κλπ.), ντομπόλα και ντομπολόξυλο (όπου χτυποϋν το γάλα και βγάζουν το βούτυρο), ντραμουζάνα για ρακί, γάστρα, γιούμι, γιούμα (μπρούτζινο δοχείο που κουβαλοϋν νερό), κακάβι και κακαβούλι (μικρά καζάνια για νερό), μπακαράτσι (μεταλλικό δοχείο με κάλυμμα για την μεταφορά φαγητού στο χωράφι), στραγγιστήρι (τρυπητό), κουβάς για το πηγάδι, φρασιάνι (φαράσι), μασιάς (τσιμπίδα για τὰ κάρβουνα), σκούπα, γιζιαρόφτυαρο (φτυάρι για καθαρισμα του σταύλου), ξύστρος (για να ξεκολλοϋν το φωμί από τὰ ταφιά), ξύστρος για τὰ ζώα, ξιχώστης (για το συνδαύλισμα της φωτιάς στον φούρνο), τσουκάλι, άπλάδα (δίσκος σερβιρίσματος που χωράει πέντε νεροπότηρα, την κούπα με το γλυκό, μία κούπα με κουταλάκια και ένα νεροπότηρο όπου βάζουν τὰ κουταλάκια που χρησιμοποιήθηκαν), πυρωσιά, φεγγίτης (μεταλλικός τρίποδας όπου τοποθετοϋν το δαδί να φέγγει στο δωμάτιο), φτυαρούλι βάτρας (για το συνδαύλισμα της φωτιάς στη βάτρα), λίμπα (μεγάλο και βαθύ πιάτο κατάλληλο για παπάρα), πλαστήρι ή όγλαϊ (στρογγυλή τάβλα όπου πλάθουν τὰ φύλλα της πίττας), πιττόξυλο, τράπεζος στρογγυλός μιας σπιθαμής ύψους για φαγητό, σοφράς (μικρότερος τράπεζος για το μαγειριό), πιττοπλάστης (κομμάτι ξύλου με χειρολαβές με το όποιο άπλώνουν την ζύμη για να δουλευτεί ύστερα με το πιττόξυλο), σιαφίδα (για το πλήσιμο των ρούχων ή για ζύμωμα ξύλινη), κοπάνα (ξύλινη σκάφη σιαμένη από κορμό δένδρου), κόπανος (ξύλινο ρόπαλο με το όποιο χτυποϋν τὰ χονδρά ρούχα μετά το πλήσιμο), σιορδοστούμπι (ξύλινο χαϊβάνι όπου στουμπίζουν σιόρδα, καρύδια, άλάτι κλπ), μύλος για καφέ και πέτρινος για το ρόβι (φίνα), λανάρι (δύο άγναθωτές τάβλες όπου γρένουν το μαλλί), τσιγγέλι (για το κρέμασμα των σφαχτών), ζιγιά (για να πατοϋν τὰ πόδια τους οι καβαλλάριαδες στο μουλάρι), σέσουλα (για το άλεύρι, σιτάρι κλπ, στο άμπάρι), κουτί με κατράμι και κουτί με ρετσίνι από ρόμπολο (για τις πληγές των ζώων), δαδί (για προσάναμμα ή να φέγγει στον φεγγίτη), τροβάς (για το φαγητό στο χωράφι), ντρακατσίνα (τροβάς από δέρμα γίδας), δισάνι, κουτάλλα τρυπητή, φίμωτρο (για τὰ ζώα όταν άλωνίζουν), τρίφτης (για το τρίψιμο της κολοκύθας στην πίττα), ταφί (σχετικά ρηχός νταβάς μεγάλος), νταβάδες (για το ψή-

σιμο του φωμιου στον φουρνο), σινί (ρηχό ταψί μεγάλο για πίττα), ξύλινη κουτάλα (για το ανάκλιμα του φαγητού και για τις τσιγαρίδες), σουφραΐδα (ξύλινη σφραγίδα για τις λειτουργιές), σαμάρι με σαμαροσιούτι και καπίστρι, (έξαρτήματα του σαμαριού είναι επίσης τὰ ἄγκαρβέλια, οἱ παῖδες, τὸ κουσκούνι, ἡ φουρλαΐδα, ἡ ὀπισθιά και ἡ ἴγκλα), τροιχιές (για τὸ ζαλίωμα, για τὸ σαμάρι και για τὸ δέσιμο τῶν ζώων ἀπὸ τὸ ποδᾶρι), παλούκια (για τὸ δέσιμο τῶν ζώων στή βοσκή), καφοκούτι, τζιανοπόδια (κουρτίνα στὸ τζᾶ-νι για νὰ μὴν μπαίνει ὁ καπνὸς στὸ δωμάτιο), σκουπόξυλα (σανίδες με τις ὁποῖες σφίγγουν τις σκοῦπες ὅταν τις ράβουν με τὴ σακκοράφα), σακκοράφα (μεγάλη βελόνα για σπάγιο), σαλντέδες (στρώματα για ὕπνο ἀπὸ ἄχυρο ταῆς ἢ φῶνια), σκεπάρνι, σφυρί, καλιγοσφύρι, βαριά, ματραιάς, κοπίδι, καλέμι, χτενιά, ἀλφάδι, σφήνες (για τὸ σχίσιμο κορμῶν), πέταλλα για τὰ ζῶα, λοστός, πλάνη, πρόκες, καρφιά, τηλάνια, περόνες (πρόκες μεγάλες πού τις φτιάχνει ὁ γύφτος) πένσα, τανάλια, μυστρί, μισητήρια (μικρά σφυριά για τὸ κόλλημα δοχείων με καλαΐ), τάβλα για τὸ μύστρισμα, φαλλίδια κοπτινῆς και κουρέματος ζώων, κᾶν-να (κούπα), χλιαροθήκη (ξύλινη ἢ πᾶνινη θήκη κουταλιῶν), πιατοθήκη, τσαπιά, τσάπα, θιέλια (εἶδος τσάπας με δύο περόνες), τριχάνι (ξύλινη τρίαινα για τὸ ἀλώνισμα), τσουγράνα, χτένες για τὰ μαλλιά, δίκωπος (μικρὸς κασμάς πού δουλεύεται με τὸ ἓνα χέρι), ἀρίδα, σιαρπέλλο, ρηνί ἢ πυριάκοιο ἢ λίμα, τσε-κούρα και ντσεκουρούλι, μποῦκλος (ξύλινο δοχεῖο πού πίνουν νερό), πλόσια (ξύλινο δοχεῖο πού πίνουν κρασί), σβανάς (μικρὸ και μυτερό πριόνι για τὰ κλίματα), κλαδευτήρι, φουσερό (για τὸ θιάφισμα τῶν κλιμάτων), μικρὸ παγούρι μεταλλικὸ για ρακῆ (μπότι), παγούρι ἀπὸ τενεκὲ ἢ ἀλουμίνιο λάφυρο ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, μπρίκι τενεκεδένιο για νερό ἢ λάδι, κανάτα για κρασί (μαστραπάς), θκούλι (ξύλινη τρίαινα με 4-6 περόνες για τὸ λίχνισμα), φυχαστήρα (για τὸ ράντισμα τῶν κλιμάτων), σιαλιστήρι, φτυᾶρι, κασμάς, πριόνι, μπρατσόλι (πριόνι σὲ τετράγωνο πλαίσιο πού σφίγγει με σχοινί και κόβουν ξύλα για τὴν σόμπα σὲ ξύλινο τετράποδα τὴν γομάρα), σιάρα (πολὺ μεγάλο πριόνιο πού δουλεύεται ἀπὸ δύο ἄνδρες σὲ κορμούς), δρεπάνια, ξύλο ὅπου κόβουν τὸ κρέας (κούτσουρο), σιάλα, ἀντίσηνα (για τὸ λίχνισμα, λάφυρα ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς), κοφίνια και καλάθια ἀπὸ βέργες ἰτιάς ἢ προυσιναβίτσας, κανίστρα (πλεκτὸ κᾶνιστρο για τὸ φωμί στὸ τραπέζι), σουλπὶ (μακρουλὸ καλάθι για φάρμα στὸ ποτάμι), τσου-βάλια, σακκοῦλες ἀπὸ τὸ ἀλεύρι τῆς Οὐνδρας, ἀργαλιός, τσιουκρίνι (ξύλινο τετράπλευρο περιστρεφόμενο για νὰ μαζεῦεται τὸ νῆμα πού γνέθουν), μάσκα συρμάτινη για τὰ μελίσια, ντριμόνι (σίτα με τρυπητὸ τενεκεδένιο πάτο για τὸ κοσκίνισμα τοῦ καλαμποκιού), πικνάδα (για τὸ κοσκίνισμα τοῦ σιταριού), σίτα (για τὸ ἀλεύρι), ἀμόνι (για τὸ κάρφωμα τῶν παπουτσιῶν), καλοπόδια, κα-ταπίδι (ἐσωτερικὸ στήριγμα τῆς ἐξώθυρας στὸ φύλλο πού μένει κλειστὸ), ἀ-μπάρα (χονδρὸ ξύλο πέρα-πέρα πίσω ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα πού στηρίζεται σὲ δύο καμάρες στὸν τοῖχο), μέγκινη, χειρόλαμπα χωρὶς γυαλί, γκαζόλαμπα με γυαλί, φανᾶρι πετρελαίου με γυαλί, μαστραπάς, τέντζερης, τεντζερούλης, λαδερό (μπρί-